

Sunne Bygda

Årgång 15 År 2005
Pris 50 kr

Årsskrift för Sunne Hembygdsförening

Ordförande har ordet

Så har vi gått in i 2005 och man frågar sig hur fort tiden går. Tycker inte det var alls länge sedan jag skrev de här raderna för att summera 2003 och så har det gått ett år och det är dags att blicka tillbaka på 2004. Ett år som varit ett mycket händelserikt år i hembygdsföreningens historia. När Värmlands Hembygdsförbund beviljades EU-stöd för projektet *Kulturturismens hembygdsgrändar i Värmland* i vilket vi deltar var det klarsignal för oss att sätta igång med inventering av vad vi ansåg vara det allra viktigaste att ta itu med. En tillbyggnad av Askersbygården för att få en handikappingång och toaletter i markhöjd var planerad, ritningar och bygglov klara varför vi kunde påbörja det arbetet omgående vilket också gjordes. Förhoppningsvis skall den vara klar till vårt årsmöte i mars. Omläggning av takteglet på nordsidan av Pålshöjden, nytt taktegel på Askersbygårdens nordsida samt restaurering av taken på skvaltkvarnen och soldattorpet. På vandrarhemmet har toaletterna i Nybo Logi och stuga 2 renoverats och snyggats upp.

I allt detta arbete har många av styrelsens ledamöter gjort många dagsverken och bidragit till att vi kunnat få allt detta gjort, framför allt har Göte och Kalle dragit ett tungt lass för att allt skulle klaffa och de jobbade vi har fått från arbetsförmedlingen skulle ha material och hjälp med problemlösningar.

I september nåddes vi av det sorgliga budet att vår värderade vän och medhjälpare Margit Olsson för alltid lämnat oss. Margit var en varm och hängiven vän för hembygdsföreningen, vilket hon på många sätt visat, inte minst med att varje år skriva artiklar i vår tidning *SunneBygda* och med den storslagna gåvan till hembygdsföreningen då hon testamenterat 200 000 kronor till föreningen. Olle Gustavsson tecknar minnesord över Margit på annan plats.

Slutligen vill jag uttrycka mitt stora tack till styrelseledamöter och föreningens medlemmar för all hjälp och det stora stöd jag känner att jag haft.

Ordf. Sven-Olof Ohlsson

Innehåll

Sid. 4	Dagbok för 2004	Sid. 20	Änka med skinn på näsan
<i>Arne Linnarud</i>
Sid. 6	Planerade aktiviteter för 2005	Sid. 22	Till Minne av Margit Ohlsson och Hans Wangsten
<i>Olle Gustafsson och Lars Wennberg</i>
Sid. 7	EU-Projekt
<i>Göte Oregren</i>	Sid. 23	Mejeriängen
<i>Tage Åsén</i>
Sid. 8	Garvare Fahlberg
<i>Foto-Karlsson FB</i>	Sid. 24	Amerikabreven
<i>Ragnar Magnusson</i>
Sid. 9	Ny Spelmanstämma
<i>Per-Thomas Eriksson</i>	Sid. 28	Sandinshuset
<i>Ulf Dahlberg</i>
Sid. 10	Vandraren och originalet Gustaf W. Lindgren
<i>Kerstin Meric och Olle Gustavsson</i>	Sid. 31	Tanker i kôrvinga
<i>Pia i Bräcka</i>
Sid. 13	Hannling och Å tåcket väsen
<i>Pia i Bräcka</i>	Sid. 31	Barnkulturdagen
<i>Tuula Dajén</i>
Sid. 14	Historiska aktiviteter för skolbarn
<i>Per-Thomas Eriksson</i>	Sid. 33	Matilda Svensdotter Holmkvist
<i>Margareta Wallin Wictorin och Kerstin Meric</i>
Sid. 15	Fryxellska dasset
<i>Av Lars Müller</i>	Sid. 39	Sunne Bild- och Ljudarkiv 2004
<i>Lars Wennberg</i>
Sid. 15	Karolina Danielsson
<i>FB 1962 och Birgitta Andersson 2005</i>	Sid. 40	Karl Nilssons måleri 60 år
<i>Pia i Bräcka</i>
Sid. 16	Horntjärn - en gåtfull skogssjö
<i>David Myrehed</i>		

Välkommen som medlem i Sunne Hembygdsförening !

Avgift, enskild medlem	100 kr
Familj	150 kr
Företag	200 kr

Som medlem i Sunne Hembygdsförening får du:

- Medlemstidningen Sunne-Bygda 1 gång/år.
- Reducerad hyreskostnad, lika med medlemsavgiften, för Askersbygården.
- Kulturrese för medlemmarna till reducerat pris kommer att anordnas under 2005.
- På årsmötet utlottas hantverksalster på med-

Sunne Hembygdsförening

Hembygdsvägen 7
686 31 Sunne
tel: 0565-101 20
Bankgiro 5144-7704

e-post: bildarkivet.sunne@telia.com
Hemsida: www.hembygd.se

Omslagsbild

Sandins Café, målning av Tage Åsén 2004.
Läs mer på sid 28 om Sandinshuset.

Sunne-Bygda ISSN 1650-0237

I Redaktionen

Olle Gustafsson ansvarig utgivare
Kerstin Meric redaktör
KM ide/Kjell Sundström tidningsproduktion
Marie Söhrman layout
Pia Eriksson David Myrehed
Henrik Rundqvist Sven-Olof Ohlson

Hembygdsföreningens styrelse 2004

Ordf. Sven-Olof Ohlsson	0565-602 21
Vice. ordf. Henrik Rundkvist	0565-330 33
Kassör Åsa Atterfors	0565-68 92 10
Skr. Annika Rytters	0565-77 00 91

Övriga ledamöter

Gunnar Andersson	0565-71 18 32
Ulla-Britt Larsson	0565-71 16 50
Karl-Gustav Skogestig	0565-106 35
Pia Eriksson	0565-430 26
Per Jansson	0565-606 75
Kenneth Persson	0565-71 16 32

Styrelsesuppleanter

Bengt Algotsson	0565-132 59
Olle Gustafsson	0565-129 58
Kerstin Meric	0565-920 88
Göte Oregren	0565-147 75
Urban Ullenius	0565-68 90 88
Elsie Wikström	0565-108 33

EU-projekt

Sven-Olof Ohlsson
Göte Oregren
Karl-Gustav Skogestig
Olle Gustafsson
Gunnar Andersson

Revisorer

Lennart Bäckvall och Lars Lindberg.

Revisorsuppleant

Christina Strömberg.

Sunne Hembygdsförenings Dagbok för 2004

April

17 april var det rundvandring med den nyvalda styrelsen på hela hembygdsområdet.

24 april var det arbetsdag både ute och inne.

30 april, traditionellt valborgsmässofirande med mycket folk. Kaffeservering med underhållning av Kanongänget. Kl. 19.15 hälsade ordf. S-O Ohlsson välkommen och Manskören sjöng flera sånger under Lars Wistrands ledning. Vårtalet hölls av Lena Bergström, Frykenstrand. Brasan tändes kl. 19.15 och brann säkert och fint i ett bra väder med mycken publik.

Maj

4 maj var det arbetsdag på hembygdsgården.

6 maj städades Tingshuset inför sommaren.

8 maj var det visning av hembygdsgården för tre damer, en av dessa hade en mormor som tjänat piga i Jons Olsgården (Askersbygården) innan den blev vår hembygdsgård.

11 maj guidade Olle 45 personer från Busstouring runt i Tingsgården.

19 maj hämtades en stekhäll i Likenäs vårdinrättning, av Olle och Gunnar. Den välvårdade hällen placerades sedan i porten till Pålabyboden att användas till kommande behov.

21 maj deltog Olle och Kerstin i rikskongressen i Åmål.

31 maj genomfördes en kyrkogårdsvandring med Olle Gustafsson och Arne Persson. Efteråt serverades kaffe i församlingshemmet. Det kom 75 personer till vandringen varav 40 betalande drack kaffe.

Juni

17 juni Kyrkogårdsvandring II med Olle G och Arne P. Ett 60-tal personer deltog varav 40 drack kaffe i församlingshemmet efteråt.

23 juni höggs ett 100-tal björkar i Tossebergsklätten för midsommarutsmückning av hembygdsgården.

25 juni Traditionellt midsommarfirande på hembygdsgården. Stången kläddes av den vana gruppen från föregående år uppe vid Anneforsskolan. Stången bars sedan av sex man med ordföranden som bar fanan, efter honom gick spelmansgruppen Sunnlåt. Ordf. hälsade den mycket stora publiken välkommen, fyra lotterier

gick snabbt åt, det dracks kaffe med bakelse, varm korv, Festis och Coca Cola. Svensk handel bjöd alla barn med krans i håret på gratisglass. Affären var öppen och karamell-erna tog snabbt slut. En lyckad festlighet i varmt och soligt väder.

30 juni hölls säsongens första nävgrötskväll. Svänggänget från Lekvattnet underhöll ett 30-tal gäster.

Juli

4 juli uppvaktade hembygdsföreningen Gräsmarks hembygdsförening på deras 75-års jubileum.

7 juni andra nävgrötskvällen med 150 betalande personer och underhållning av Kanongänget.

14 juli tredje nävgrötskvällen. Det regnade kraftigt och man fick vara inne i Askersbygården. Birgit & Göbban spelade för 103 nävgrötsätande gäster.

21 juli fjärde nävgrötskvällen med Erland & Compani som spelade i ett vackert väder. 110 betalande gäster.

28 juli sista nävgrötskvällen med underhållning av Torsten Holmblad. 116 betalande gäster.

Augusti

4 augusti Allsångskväll på Logen, Gösta Ess med Swinggubbarna underhöll. Ett 100-tal personer kom trots regnväder.

8 augusti Bergslagsresa med Robert Jönsson Buss. Färden gick över Hagfors-Motjärnshyttan till Nordmark där kaffe serverades. Med guiden Leif Carell besåg vi museum, gruvor och dess anläggningar i Nordmark. Lunchen intogs på Hennickehammars herrgård. Efteråt besåg vi Filipstads olika sevärdheter. På hemvägen besågs Brattfors kyrka, (tyvärr stängd) och vidare till Sunnemo där eftermiddagskaffe serverades i Gubbkroken. Vid 19-tiden var vi åter i Sunne. Vädret var strålande men i varmaste laget.

13 augusti Barnkulturdagen hölls med ett stort antal deltagare i ett något svalt väder.

14 augusti hölls Spelmansstämma med Sunnlåt och den gästande musikgruppen Lommebôs från Västkusten. Det blev en trevlig musikafton med ca 75 personer som kom och lyssnade.

Oktober

24 oktober Brasafton med kaffe och underhållning av Håkan Lind och en dragspelare. En trevlig afton.

November

28 november arbetsdag då snökäppar sattes upp.

28 november första advent serverades Gammaldags julbord med två sittningar, kl 13.00 och 15.00. Fullt hus båda gångerna. Susanne lagade maten med vanlig bravur för 100-talet gäster.

Fr. v: Ulla Olsson, Gunnar Andersson, Sven-Olof Ohlsson och Olle Gustafsson.

December

12 december hölls Julmarkand med 11 utställare och luciafirande. Årets Lucia var Sanna Jansson från Sunne.

Reparationer under året

I maj rödfärgade Fryksdalens Gille den norra och östra väggen på Askersbygården. I juni slipades och kaklades golven i toaetrymmet under lanthandeln. 26 augusti fick norra sidan av Askersbygården ett nytt tegeltak.

Visningar av museum

Under juni var det visningar för elever och lärare från Åmbergs skola i tre omgångar. Andra grupper på visningar var Klarälvdalens Folkhögskola och Senioritorna som även serverades kaffe med dopp i Askersbygården. Under oktober och november skolvisningar mellan 9-14 med olika arbetsstationer för skolklasser från Åmbergs skola.

Årets julgranar

Årets julgran skänktes av Per Jansson, S:a Soneby.

Nävgrötskväll med underhållning. Foto: Kjell Sundström

Planerade aktiviteter för år 2005

6 mars kl. 15.00

Årsmöte. Sedvanliga årsmötesförhandlingar.

kl. 16.00 Underhållning av Håkan Larsson Fryksände som spelar och berättar. Vi bjuder på kaffe och smörgåstårter.

8 mars kl. 19.00

Trivselkväll med manskören. Kaffeservering.

30 april kl. 18.00

Traditionellt Vaborgsmässfirande.

kl. 19.15 Brasan tänds. Sång av Sunne Manskör.

Vårtalare Jan-Evert Rådström.

Kaffeserveringen öppen från 18.00.

xx maj kl. 15.00

Kyrkogårdsvandring. Kaffeservering. Dag ej bestämd.

xx juni kl. 18.00

Kyrkogårdsvandring. Kaffeservering. Dag ej bestämd.

24 juni kl. 13.00

Traditionellt midsommarfirande med klädning av majstång Anneforsskolan, medtag blommor.

kl. 15.00 Midsommarstången reses till musik av Bäckalunds Bygdela. Dans och lekar runt stången. Lotteri, ponnyridning. Lanthandel öppen. Servering av kaffe och

midsommarbakelse. Varmkorv. Glass till barn med blomsterkrans i håret.

6 juli kl. 17.00-20.00

Nävgrötskväll med musikunderhållning.

13 juli kl. 17.00-20.00

Nävgrötskväll med musikunderhållning.

20 juli kl. 17.00-20.00

Nävgrötskväll med musikunderhållning.

27 juli kl. 17.00-20.00

Nävgrötskväll med musikunderhållning.

3 aug. kl. 18.00-20.00

Allsångskväll med Gösta Ess. Kaffeservering.

xx aug. kl. 8.00-19.00

Bussresa (program och dag ej bestämd)

9 aug. kl. 10.00-15.00

Barnkulturdag. (program ej klart kulturveckan)

13 aug. kl. 16.00

Spelmansstämma. Dans på Logen.

Arr: Sunnlåt och Sunne hembygdsförening.

19 okt. kl. 16.00

Brasafton. Underhållning. Servering.

4 dec. kl. 12.00 och kl. 15.00

Gammaldags julbord. 2 sittningar. Bokning.

xx dec kl. 11.00

Julmarknad med Luciafirande. Dag ej bestämd.

VÄLKOMNA hälsar

Sunne Hembygdsförening, tel 0565-101 20

EU-projektet

Av Göte Oregren

Värmlands hembygdsförbund har initierat ett EU-projekt benämnt Kulturturismens hembygdsgrändar, där 24 hembygdsföreningar i Värmland fått EU-medel. Finansiärer är, förutom EU, Arbetsförmedlingen, Länsstyrelsen, Värmlands Museum och Sunne kommun. Hembygdsföreningarna svarar själva för 20 % av finansieringen genom ideellt arbete och likvida medel.

Projektet pågår under 2004 och 2005

Syftet med projektet är att föreningarna skall kunna bevara och underhålla sina resp. kulturskatter till kommande generationer samt öka kulturturismen till hembygdsgrändarna genom förbättrad standard på byggnaderna. Dessutom skall samarbetet mellan hembygdsgrändarna i kommunen utvecklas och på så sätt skapa ett nätverk för ökad kulturturism.

Vår start

Projektet startade den 4 juli 2004 med två betongarbetare från arbetsförmedlingen för att göra grunden till en handikappanpassad byggnad, med tre toaletter, ansluten till Askersbygårdens bakdörr. Arbetet fortsatte sedan med att lägga nytt tak på Smedjan och Skvaltkvarnen samt byta ut trasiga tegelpannor på Pålbybodens norrsida. Tack

Tillbyggnaden av Askersbygården, handikapprampen ännu ej på plats
Foto: Kjell Sundström

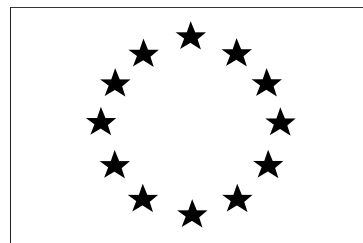
vare EU-medel kunde takpannorna på Askersbygårdens norrsida bytas, där inte mindre än 90 procent var söndervittrade. En stor insats utfördes av styrelsens ideellt arbetande ledamöter plus de två männen från arbetsförmedlingen genom att ta ner allt taktegel på en dag och ersätta det med nytt en annan dag (3 september).

Den 4 oktober började resningen av väggarna och tillverkningen av takstolarna till den nya byggnaden med hjälp av två snickare från arbetsförmedlingen plus ideellt arbetande styrelseledamöter. I mitten av januari 2005 var byggnadsarbetena klara, men betongplattan var inte tillräckligt torr för mattläggning. Golv- och målningsarbeten fortsätter när förutsättningarna är uppfyllda. Byggnaden bör kunna invigas under våren 2005. ❁

Bror Nordenberg och Göte Oregren kapar till brädfodringen.

Detta projekt delfinansieras av:

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala utvecklingsfonden

Garvare Falberg

Av Sven Karlsson "Foto-Karlsson"

Vad är en garvare? Garvare är ett yrke som inte finns numera, åtminstone i våra trakter. Att garva är att ta hand om och bereda hudar av nötkreatur, får m. m. till skinn för handskar, väskor, skor mm.

Sunne hade tre garverier 1900-1920. Ett nedanför Bengster, det var Zanders garveri, ett vid Torvnäs, det var Thorells och ett vid Sallagatan (Älvgatan) det var Bergholtz garveri. Det sistnämnda vid Lerälven, de andra nära sjön Fryken. Ett garveri krävde stor tillgång på vatten.

Då min far var vandrande gesäll och kom från Kristiania (Oslo) och då jag själv växte upp i Salla, kommer jag väl ihåg hur man garvade och producerade fina skinnvaror där.

Först tog man bort klövar och horn mm, som sedan torkades och såldes till draglimfabriker. Garveriet hade ett 20-tal bassänger i en stor lokal. Bassängerna var nedsänkta i golvet, så att säga. Där skulle skinnen ligga en månad och mjukna.

Det skulle röras om i bassängerna flera gånger om dagen och alla dagar i veckan. Sedan skulle skinnen skavas. Då skulle ev. köttrester skrapas bort från skinnen. Hudarna smörjdes med fett, torkades sedan. Detta upprepades flera gånger. Det dröjde tre månader för att få ett skinn färdigt. Och det krävdes stor yrkesskicklighet och goda kunskaper för att få skinnen mjuka och fina.

Siste garvaren i Sunne

En av de sista garvarna i Sunne var Falberg som i många år var verksam på garveriet i Salla.

Det fanns ett litet hus bredvid garveriet. Gesällerna bodde i detta lilla hus om fyra små rum med kakelugnar. Husrum och fritt vivre för gesällerna fordrades, det stod i gesällboken, vilken var något av ett pass gällande för hela Europa. Gesäller med sådan bok som kom vandrande hade rätt att stanna i åtta dar och få fritt husrum och där till mat, om det inte fanns arbete åt dem. Fanns inte gesällboken med kunde de bli anhöllna.

Falberg var en stillsam och tystlåten arbetare. Mycket yrkesskicklig. Men törstig. Arbetade tre månader och "vilade" den fjärde. Räckte inte pengarna lånade han, men aldrig mer än två kronor. Som punktligt betalades tillbaka när han arbetade.

Han var också fiskare med den äran, en hobby som han flitigt ägnade sig åt. Man skall alltid fiska ensam, sa han. Men som han ibland lånade min eka fick jag någon gång följa med. Han fiskade alltid med al-spö. Fick alltid fisk. För det mesta metade han upp fisk så att en hel hink

Garvare Falberg, kopia ur FB.

fylldes. Jag som satt i samma båt blev ibland helt utan fisk. Jag fick låna hans metspö och maskar ur hans burk, men jag fick ingen fisk. Förklara det, den som kan.

Falberg metade mestadels vid järnvägsbron och levde på fisk, hårt bröd och t.o.m. rödspit samt lagade maten i kakelugnen, det var det enda ställe han hade. Visst blev det ganska mycket alkohol också.

Sina sista år vistades han på ålderdomshemmet Bergskog. Det var så fint och rent där att han betraktade det som rena himmelriket. Trots dåligt med mathållningen före Bergskogs-tiden blev han 97 år gammal. Och rik var han, avslöjade han för mig vid ett besök under ett av hans sista år. Fyra tiokronorseddlar har han lyckats spara. ❀

Artikeln hämtad ur: *Fryksdals-Bygden, år okänt*

Garvare i Sunne socken på 1890-talet

- Olof Dalén, f. 1856 i Sunne, bodde i Ivarsbjörke.
- August Torell, f. 1832 i Gudhem, Skaraborgs län, bodde i Skäggeberg.
- Nils Olsson, f. 1853 i Sunne, bodde Norra Åmberg.
- Johan Gustaf Zander, f. 1856 i Sunne, bodde Södra Åmberg.
- Karl Georg Bergholtz, f. 1831 i Jönköping, bodde i Skinnarsbacka.
- Anders Gustaf Löfvenholm, f. 1836 i Nedre Ullerud, bodde i Skäggeberg.
- Garvargesäll Karl August Andersson, f. 1863 i Karlstad, bodde i Skäggeberg.

De två längst till vänster är Per-Thomas Eriksson och Karin Myrehed. Foto: Kjell Sundström.

Ny spelmansstämma

Av Per-Thomas Eriksson

Mycket är gott för själen! Musik, sång, dans, nävgröt å fläsk, gott fika, lekar och upptåg. I somras, den 14 augusti under Kulturveckan och under hösten två hel-dagar, har vi gjort något av detta för att berika oss lite. Spelmanslaget Sunnlåt och Hembygdsföreningen bjöd in till en enkel men överraskande innehållsrik träff. Det kom ett hundratal bland publiken, som bänkade sig i grässluttningen och säkert 40 "spelfolk" från olika håll, däribland de mest långväga, spellaget Lommebôs från Lindome utanför Göteborg. De var särskilt inbjudna och uppskattades med sina nyckelharpor och kontrabaskomp framför logen. I övrigt spelade också riksspelmannen och ordf. i Värmlands spelmansförbund Alf Olsson, Frykeruds spelmanslag och våra goda durspelare Ann-Charlotte och Sture Dahlén bland andra.

Hembygdsföreningen med Sven-Olof Ohlsson i spretsen stod för uppskattat hembakat, kaffe och korv innan dansen trädde an i den varma skymningen som inte gjorde saken sämre. ❀

ättade glädjestrålände
: syskon.
vad blev det då?

– Jamen, så roligt, vad ska dom heta?
– Det är ej bestämt än, ... men pappa sa
något om Jämmer och Elände!

Ungkarlen

Den inbitne ungarlen, efter att ha lyckats att
sy i en byxknapp:

– Jaha, nu har man sparat in en käring igen.

Vandraren och originalet Gustaf W. Lindgren

Av Kerstin Meric och Olle Gustavsson

Ett enkelt kors på Sunne vackra kyrkogård anger att här vilar Gustaf Lindgren (Sveriges äldste scout).

Vem var då denne G. Lindgren, jo, skrifterna upplyser att han föddes i Arvika den 16/6 1885. Han ingick i Svenska scoutförbundet redan 1910 och från 1911 vistats han huvudsakligen i Fryksdalen.

Det var således i seklets tidiga år som Lindgren gjorde sin entré i Sunne omgivningarna och man kunde se honom på sina motionsrundor iförd simbyxor och spikskor med stor energi skubba de 1500 m mellan Sunne och Rottneros.

Det har berättats att det blev något av en folksamling vid Skarpedsbron, ty åsynen av en halvnaken karl som sprang efter landsvägen

som en galning utan mål och mening var något av en sensation vid denna tid. Men detta blev snart till en daglig vara och när det på sommaren tältades för scoutläger nedanför Skarpedfallet, så kom Lindgren iklädd oklanderlig scoutdräkt och intog sin plats vid lägerelden. Han blev snart lägers attraktion, som höll andarna vakna med sina högst egna lägerseder och sin totala brist på tunghäfta.

Pojkarna tyckte det var hjärtligt roligt att munhuggas med Lindgren, ty denne blev aldrig ond eller svarslös. Från denna tid och framåt saknades aldrig Lindgren på något scoutläger i Värmland.

Men Lindgren hade i sin spirande ungdom hyst planer på att bli konstnär, och för att komma i en lämplig miljö tog han plats som trädgårdsdräng hos Fjaestad i Arvika. Men de gratislektioner han hade räknat med blev aldrig av, ty när mästaren en gång var borta på bjudning tog Lindgren saken i egna händer och sökte förbättra ett

vinterlandskap med rimfrost som stod på stafflit, genom att måla dit en gran och ett tält, hans egna mest älskade motiv. Det tog hus i helsike och Lindgren åkte ut fortare än kvickt.

Lindgren lär ha försökt förkovra sig inom musiken hos Lars Zetterkvist. Hur detta avlöpte förtäljer ej historien, men man kan ju ana. Lindgren provade för all del på flera mindre ansträngande arbeten men det blev sällan några långa perioder,

Lindgren var "Du" med Selma Lagerlöf och "Hej svejs" med prins Gustaf Adolf. Han blev med tiden ofta omskriven i tidningarna och från denna tid påminner en tidningsnotis. "Han var nämligen svinskötare på ortens främsta hotell, och delade rum med svinen". Därefter blev han pannskötare för att sommartid arbeta på Solbacka som hönsskötare.

I lästidningen från marknadstiden 1947 får man en del kompletterande detaljer till den stronga bilden av "Globetrottern Lindgren, Sveriges äldste scout och kärlekstrubadur" som infann sig på marknaden efter sin sommarvistelse i Klarälvdalen, där han bland mycket annat hållit föredrag om luffarvisan.

Nu skulle han på marknaden uppträda med sång på tivoli. Lindgren skulle framföra luffarvisan och begärde för detta ett gage på 25 kr. Detta tyckte arrangören var i saftigaste laget så det prutades ner till 18 kr men i gengäld så kortade Lindgren luffarvisan med två verser.

En gång stegade Lindgren upp till busskungen i norra Värmland Gunvald Jansson och anhöll om frikort på alla bussar,

– Nja, då vet ja int, sa busskungen. Har Lindgren något särskilt motiv för sin begäran.

– Jo, se ja åker så lit så".

Lindgren kunde berätta hur han som ung pojke

När kaffet är kokat, då tar jag mig en kopp,
hembakad fryksdalslimpa följer som dopp.
Kaffet – Fryksdalspojkar – var inget vidare
gott. Det blev förstås litt grumligt och grått.

Hör du, Fryksdalsgrabb, vill du bliva
duktig och stark, då vistas mycket ute i
skog och mark. Du får kraft i din arm,
det piggar upp ditt sinn, du får strålande ögon och
rosor på kind.

fick följa sin far som var skogsarbetare. Det var ett hårt men stärkande vildmarksliv och ofta fick de sova i usla kojor.

Men det var scoutlivet som var det viktigaste för Lindgren och eftersom han ville vara med på alla läger, blev det många mil med cykel som ej var av bästa kvalitet precis. Om sin cykelfärd till Ingarö 1938 berättar Lindgren.

– Ja hade punktering var tredje mil, och utan en stor mängd sockertoppssnören att linda ringarna med, hade jag aldrig kommit fram.

Trots detta beslöt Lindgren att klaga sin svåra belägenhet för kungen och begärde av majestätet ett ekonomiskt bidrag för cykelreparation. Kungen var först tveksam då han trodde att Lindgren kanske skulle ha pengar till sprit. På detta svarade Lindgren,

– Ers Majestät kan gå ner och titta på cykeln som står på gårn. Trots en viss tveksamhet lämnade kungen 50 kr till nya ringar på Lindgrens cykel, men kungens adjutant beordrades följa med till en cykelverkstad och se till att allt blev ordnat. Den kungliga femtiolappen räckte också till lykta och kattöga samt justering av bromsen.

– Farbror är visst ett original, sa kungen.

– Då behöver Ers Majestät inte säga mig, för då sa Selma Lagerlöf te mej för tjugofem år sen, svarade den aldrig svarslöse Lindgren. Gustaf Lindgren var som förut antytts inte bara scout utan också en glad trubadur, som ibland sjöng sina egna visor. Så här diktade han sin kärlek till friluftslivet år 1927:

När sola börjar gå ner i väst,
då far jag till Kolsnäs, där trivs jag bäst.
Jag slår upp mitt tält, sen bäddar jag en säng
av granris och råghalm på grönskande bädd.

Och fram på môrasia när sola tittar fram
och Kolsnäsuddens fåglar väcka mig med sång.
Jag vaknar i tältet och sugen är jag då
jag önskar en brasa och kaffepetter på.

I allt som Lindgren företog sig lyste hans originalitet igenom. Men ändock fanns det folk som trodde att vi inte längre hade några original kvar i Fryksdalen, men de hade troligen aldrig bekantat sig med Gustaf W. Lindgren. I en Fryksdalsvisa från 1946 diktade han så här (här endast 3 verser av 8):

Ja älsker Fryksdal'n när snön faller ner, så vit
blir skogen å slätten.

Dä snöger, dä snöger allt mer å mer, i drivera djupe
sjonker ja ner.

Så snövit står Tøssebergsklätten.

*Ja älsker Fryksdal'n när dä ä tö, när pöjker smiter
tyst
bakom knuta,
å rätt va dä ä kommer bölle 'tå snö, de träffar i nacken
e rosenrö mö
i ställ för te träff e ruta.*

*Ja älsker Frykensjöeras is, mä skriskor å sköj å mä
skratt,
å rimfrosen hänger på björka. Ja älsker Fryksdalens
vinternatt,
da tusen stjärner de tinnrer glatt, å månen han ler
bakom körka.*

En gång när han hade lunginflammation lades han in på Sunne sjukstuga. Foto-Karlsson hälsade på honom där. Då sa Lindgren;

– Dä ä så fint här så man kan bli sjuk!

Den 29 augusti 1957 avlider Gustav Lindgren på Gunneruds vårdhem och i Fryksdals-Bygden den 3/9 fanns följande notis att läsa :

Sveriges äldste scout, Fryksdalsoriginalet Gustav Lindgren, har avlidit å Gunneruds vårdhem i Östra Ämtervik, där han vårdats under senare tid. Med Lindgrens bortgång har ett verkligt original gått ur tiden. Bl. a. var han mycket omskriven i tidningarna i samband med de julhälsningar han varje år sände till konungen och han dök som regel upp på FB omkring

nyår och förevisade stolt de svarsskrivelser han fått genom konungens handsekreterare. Lindgren var vid sin bortgång 72 år och hade alltså sedan 5 år tillbaka varit berättigad till folkpension. Han saknade emellertid mantalsskrivningsort och någon pension har han aldrig kvitterat ut. Han var en vagabond som helt förflyttade sig emellan olika orter och genom något handtag här och där tjänade ihop lite till sitt uppehälle. Scoutrörelsen tillhörde Lindgren sedan långt tillbaka och att få klä sig i scoutuniformer och vistas på scouting var verkliga högtidsstunder för honom.

Den 10 sep. 1957 fanns följande notis i Fryksdals-Bygden:

Jordfästning

Vandraren och originalet Gustaf Lindgren jordfästes på lördagen i Sunne. Fabrikör Gösta Miller och köpman Per Hedin var prestaverande och jordfästningen förrättades av Viktor Rydinge. Köpman Nathan Hedin talade vackert om den bortgångne och efter honom lade många vänner ner en blomstergård. Fabrikör Gösta Miller tackade sist alla dem som mött upp och gjort Gustaf Lindgrens sista färd så vacker och stämningsfull och allra sist spelade doktor Claes Hällén, Värmlandsvisan på flöjt. ❀

Hannling

Dä va en khär
Han va bortifrå här
Han va in på Lidl å tett
Ôm han nô där kunn hett
Dä skull ju va se billit där
Å myck hadd de säkert här

Han geck ilag mä hyllan å spana in
Unner ôm dä va nô speciellt han kunn finn
Jo da – dä va billit å myck dä va
Där står nô mett på gôlv, ä dä se bra
Men dä ä ju mjölka, va ä dä här
Nu tar dä ell i denna khär

Han börjer å stri mä de inté
Tycker Ni att detta ä riktigt ne?
Annars ska mjölka i kyla stå
Förpackningsdatum ska dä va å
Men här står bar ”bäst före” datum
Ha de hatt i nô, en blir att litte skum

På hanteringa uttä mat ifrå anner länner
Har rest langt å gjort mang vänner
Inna dä kommer hit å i hylla dimper ner
Å sen ä dä billiger, när vi på prislappan ser

Han fortsätter å stri, höjer si röst
Fôlk börjer å tett pån, gu ge mej tröst
De kommer å lägger tebaka mjölka
Får de sej en tankeställer kanske, dessa fôlka

Dä ä int bar å lätt penningan styr
Dä kan ju gå helt övver styr
Ôm all mat i frå annet lann ska kom
Hôss går dä da mä alla dom
Som sträver å odler å bygger öpp
Så att vi har svensk mat å stöpp i vår kröpp

Hôss skull dä se ut ôm bönneran la ner
Jordbruksmark å börj å planter
Da växer dä igen tämle se fort
Dä syns snart int att de nô ha gjort
Mä traktor å reskap uttä olika slag
Dä ä bedrövlit dä tycker att jag

Pia i Bräcka

Å tåcket väsen

Å tåcket väsen dä ä när sneckrer kommer hit
Jobber svart, facket skynner sej dit
Fram mä blåslampa å inspekter
Har Ni tillstånd å va här?
De ä rädd ôm arbetsfälla, helt klart
Ut här ifrå – ska de tämle se snart

Men ôm utlänska mejeriprodukter vi i hyllan ser
Dä ä bara bra, dä prisan håller ner
Ôm bönner får ge sej – de ôrker int mer
Ä dä nô som bryr sej – protester ännu fler
Köp int utlänskt
Nej köp Svenskt
Stöd arbetskrafta i Sveriges lann
Tänk ätter inna dä ä för sent, minsann

För försvinner bönneran helt
Da ä dä myck som blir felt
Mang som blir arbetslös, kan du förstå?
Minner mä skattepengar, blir dä å

Iblann gör en sej kalas i tankan
Men här va dä tankan i kalaset
Trettonaftan 2005.

Pia i Bräcka

– Knalla er i väg ni, er otäckning, annars ropar jag på min man.
 KANELJULLE: – Men han är ju inte hemma.
 – Å dä skulle ni ha reda på!!..
 KANELJULLE: – Ja, när en karlstackare ä gift mä en sån som ni,
 så ä han aldrig hemma. Ur Albert Engströms arkiv.

Luffartecken

För att hjälpa varandra använde luffarna olika tecken som man ristade in på lämpliga ställen vid gårdarna.

Tecknen berättade bland annat om människorna i gårdarna och hur de betedde sig mot luffare. Du kan se sådana tecken fortfarande i våra dagar fast det är mera ovanligt. Här ovan ser Du hur tecknen ser ut och vad de betyder.

Historiska aktiviteter för skolbarn

”Sunnes och min historia” med tre klasser från Skäggebergskolan

Skolan är viktig, och barnen i den, så vi fixade till åtta stationer under två dagar, med intresserade och kompetenta ledare som höll till i varsin lokal på Sunne hembygdsgård. Där tog de emot grupper om 7-8 elever, inspirerade såna, och bjöd på upplevelser, som bakning i köket, gamla och nya sånger i storstugan, täljning av skinkpinne, sömnad på trampmaskin och knytning av gammaldags band.

I Tingshusets övre våning visade och berättade Olle Gustafsson levande om skräddarens och skomakarens hantverk. I Tingssalen förde ”domarna” Sven Ceder och Per Asp ungdomarna tillbaka i tiden till forna brottsmål, där rättvisa skipades bl. a vid galgbacken, där Åmbergsskolans lekpark nu ligger (!) samt tog med eleverna på en uppfriskande exercis till Heamomumentet, där di svenske soldaterna samlades sedan 1600-talet för att marchera in i krig.

I Annefors gamla skola fick de lära sig att veta hut och svara på frågor, samt dessutom träffa Selma Lagerlöf och höra henne berätta om ”sin underbara resa” och om påfågeln som gjorde henne frisk. Hon verkade tycka om barn för hon lyssnade på dem och bjöd dem på en polkagris, vilket de tackade för... Det var Ingrid Nermark som bjöd på sig!

Mallbackentränaren och läraren på skäggebergsskolan, Conny Olsson lärde ut att kasta varpa och kubb ute på gräsplan och gjorde upp eld till korvgrillning, när det började bli kyligt och hungrigt i novemberluften. Det blev lyckat och det här känns som ett meningsfullt sätt att låta de yngre få möta ny och gammal tid.

Ett stort tack för lånet av hembygdsgårn!

Per-Thomas Eriksson

Kyrkoherde Lars Müller på Fryxellska dasset.
Foto: Helena Melin, Värmlands Folkblad.

Fryxellska dasset

Av Lars Müller

År 2000 brann Prostgårdens utedass ned. Men sedan några år tillbaka är det återuppbyggt, på andra våningen i garagebyggnaden. Det ursprungliga dasset härrörde från

1800-talet, möjligen till och med från 1700-talet. Med säkerhet vet man i alla fall att det fanns under Anders Fryxells tid, kyrkoherde och prost i Sunne 1836-1881. Dasset är återställt nästan exakt som det gamla, med sina sex fjölar. Idag används det dock inte av den nuvarande tjänsteinnehavaren.

Karolina Danielsson "Lina på Magneberg"

I en ålder av närmare 85 år har fröken Karolina Danielsson, Gräsmark, avlidit. Den bortgångna var född i Humsjön, Gräsmark.

Hennes föräldrahem finns nu på hembygdsgården i Gräsmark. Hon arbetade i unga år som sjuksköterska, men har även varit hembiträde på olika platser, bl. a. Stockholm. Efter återkomsten från en vistelse i Amerika bosatte hon sig hos en broder i Arvika en kort tid. En stor del av sitt liv bodde hon på ålderdomshemmet Magneberg och kom därför att kallas för "Lina på Magneberg". Hon var lite originell till sitt sätt och var klädd i många huvudbonader och många kjolar. Det var först en mössa och därefter tre- fyra huvuddukar och ovanpå detta en stor sjal. Till detta kom sen tre- fyra kjolar. Varje dag gick hon och hämtade posten till Magneberg. På hemvägen gick hon in och hälsade på i stugorna. Då ville hon ha en kopp kaffe som hon gärna drack på kaffefatet. Innan kunde hon ha varit i affären och tagit ett kort som hon lämnade till den som hon besökte. På detta skrev hon en liten hälsning som undertecknades med "från vännen Lina". Ibland kunde hon ha varit i en rabatt och plockat blommor som hon lämnade istället. Naturen har varit hennes stora intresse under många år och ofta har hon strövat omkring i sin hembygd, ty Gräsmark stod henne varmt om hjärtat. Närmast sörjande är syskonbarn.

Ur Fryksdals-Bygden 30/10 1962 med komplettering av Birgitta Andersson i Gräsmark

Fotot en gåva till Sunne Hembygdsförening från Nathan Hedin

Horntjärn - en gåtfull skogssjö

Av David Myrehed

Var ligger Horntjärn?

Om man färdas på landsvägen från Sunne mot Mårbacka passerar man genom Ämtdalen mellan Östanås och Rådom, efter ungefär fem km. Här lägger man märke till det branta Fjällberget som stupar ner mot slätten några hundra meter öster om vägen. Däruppe bakom bergkammen, mer än 100 meter över slätten ligger den, tjärnen med det friska, klara vattnet, som en gång togs i anspråk för Sunne köpings vattenförsörjning. Men det är inte den historien jag nu tänker berätta. I stället skall det här handla om fiskarna i tjärnen.

Hornfisken

Horntjärn.

Det spekuleras ofta om hur namn på platser, berg, sjöar o. s. v. uppkommer. Ibland kan namnen härledas, ibland inte. Horntjärn lär väl ha fått sitt namn efter de behornade fiskar som fanns där i rikliga mängder. Från min barndom minns jag berättelserna om de märkliga små vattendjuren. Bl. a. min far Otto beskrev hur de nappade på det mesta man doppade i vattnet, t. o. m. ett timotejstrå. Med mössan som håv kunde man i ett enda tag fånga ett antal små

fiskar med horn i pannan. Daniel Olsson i Hagen i S:a

Horntjärn med Björnberget i bakgrunden.

Borgeby har berättat att han gav fångsten till katten och grisen då han kom hem från fiskafångst i tjärnen. Som föda till människor användes inte hornfisken. Dessa förhållanden gällde i Horntjärn fram till och med det första årtiondet på 1900-talet. Då hände något som förändrade livet i skogstjärnen.

När hornfisken försvann

Strax intill Fjällberget, i gården Änga, bodde under tidigt 1900-tal Axel Nilsson, som var född där i början av 1890-talet. En och annan äldre sunnebo minns nog honom som verkmästaren vid Sunne mekaniska verkstad. Axel hade en god vän, Oskar Persson i Arvstôga i Maggeby. Oskar var några år äldre. De brukade ibland ägna sig åt att fiska. I likhet med andra pojkar i grannskapet var de givetvis förtrogna med det speciella fisket i Horntjärn. Vid något tillfälle hände det t. o. m. att de prövade fiskelyckan i Ämtan. I dag förefaller detta vara ett tämligen meningslöst tilltag. En del av förklaringen till att det fanns fisk i ån är kanske att den då inte var lika väldikad som nu. På den s. k. Hembygdskartan från slutet av 1800-talet kan man se rätt stora vattensamlingar på några ställen. Om fisket i Ämtan och vad det ledde till berättade den 97-åriga Axel en solig septemberdag år 1989 för mig och mina arbetskamrater, Nils Ritzén och Lars Wennberg. Platsen var

Oskar Persson.

Axel Nilsson.

stranden av Horntjärn. Vi hade samlats där för att göra en videinspelning om tjärnen. Vid detta tillfälle beskrev Axel bl. a. också hur han som ung grabb roade sig med att fånga hornfisk.

Axel och Oskar fiskade alltså i Ämtan öster om Öst-anås by. De fick några gäddor och åtskilliga lakar! Fisken skulle inte omedelbart konsumeras, utan planerna var att förvara den för tillväxt i den gamla kvarndammen som fanns i Änga.

Sommaren var torr, Ängdammen sinade och det blev problem att hårbärgera fiskarna. I någons huvud kläcktes en ide, och det bar iväg till Horntjärn med gäddorna och lakarna. Nu skulle fiskarna få en fristad. Och sådana mängder med mat sen - hornfisken. Dessutom skulle de förhoppningsvis föröka sig och i framtiden ge förutsättningar för ett värdefullare fiske i Horntjärn. Allt gick efter beräkningarna, berättade Axel. Ja, nästan, d. v. s. det blev massor av gädda i tjärnen, men någon lake såg man aldrig till. Och hornfiskarna försvann!

Det märktes att det inte var utan stolthet Axel berättade den här historien. Och man får naturligtvis förstå honom. Det var inte lite de båda kamraterna hade åstadkommit. Det matnyttiga fiske man så småningom kunde bedriva i tjärnen uppskattades säkert av många. Vi som idag gärna skulle vilja hitta något exemplar av den mystiska hornfisken får väl ursäkta "förövarna" med att mycket värre ingrepp i naturen gjorts och görs. Sannolikt var inte Axel och Oskar de enda som förnyade fiskbeståndet i Horntjärn. I varje fall kan man förmoda att andra följde efter när händelsen blev känd.

En marinbiologisk expedition

Min bror Arne hade på 1980-talet en studiekamrat, Björn Kinsten. Denne var marinbiolog och blev intresserad av Horntjärn och dess mystiska fiskar. I september 1983 företog vi tillsammans en exkursion till tjärnen. I sällskapet

Största djupet finns hitom klippan i bakgrunden.

fanns även denna gång Axel Nilsson. Det är känt sedan gammalt att Horntjärn är rätt djup på ett ställe nära östra stranden, där Björnberget stupar ner i vattnet. Det har sagts att Sunne kyrkas torn skulle döljas om kyrkan stod på botten där. De lodningar med elektronisk utrustning vi utförde visade djupet 38 meter. Vi drog också en liten trål på botten. De svaga förhoppningar vi haft att kunna hitta någon hornfisk på det största djupet kom emellertid på skam. - Bottenslammet visade sig innehålla samma sorts kryp som vår biolog brukade hitta i liknande sjöar.

Den naturhistoriska bakgrunden

Varifrån hade den då kommit, den gåtfulla hornfisken som de gamla berättade om? En och annan har nog ställt frågan - åtminstone reflekterat över mystiken. Självt är jag en av dem. Och jag har helt drastiskt kastat fram tanken, att fisken är en kvarleva från det ishav som en gång för längesen nådde upp till närheten av Horntjärns nivå. En hornsimpa alltså. I ett antal sjöar finns den, men på rätt stora djup. Fryken är det närmaste exemplet.

Vid istidens slut för cirka 10 000 år sedan var landet kraftigt nedtryckt av den väldiga landisen. Innan landet börjat höjas, nådde det ishav, som sedan kom att täcka vår bygd, en högsta nivå av uppemot 190 meter över

Björn och Arne gör bottenundersökningar.

Axel iaktar händelsen från en solig plats på stranden.

det nuvarande havets. Denna högsta kustlinje, den s. k. högsta marina gränsen kan man lätt finna i sluttningen på östra sidan om vägen norr om Horntjärn. De mindre moränpartiklarna är bortspolade och stenar och block är frilagda. Ishavet nådde alltså upp till Horntjärn. Ja kanske inte den nivån, 194 m. ö. h., som kartan visar. -Men kanske ändå! I det tidigare nämnda området norr om tjärnen finns tecken som tyder på att ishavets vatten åtminstone för någon tid nått åtskilligt över 190-metersnivån. Att detta var fullt möjligt har bekräftats av statsgeolog Harald Agrell vid SGU i Uppsala. Vid ett samtal jag hade med Agrell ansåg denne även att ishavsfiskar mycket väl kunnat ta sig in i Horntjärn vid den tid då havet nådde sin högsta nivå.

Emellertid har jag i beredskap ytterligare en idé om ett möjligt händelseförlopp i terrängen vid Horntjärn

En bit nordväst om Horntjärn och ungefär på tjärnens nivå finns spår efter en strandlinje.

för 9-10 årtusenden sedan. Min tidigare nämnde, numera bortgångne, arbetskamrat Nils Ritzén framkastade nämligen följande teori om utvecklingen: När iskanten lämnade området kom väldiga moränmassor att dämma upp nordvästra änden av den tidigare viken mellan Fjällberget och Björnberget. Och vi kan idag konstatera att moränen ligger där som en barriär. Den inre, södra delen av viken bildade så Horntjärn. Regnvatten höjde tjärnen till den nivå som bestämdes av det naturliga avloppet i sydspetsen.

När nu landhöjningen satte fart kom havsstranden att lämna området med det nyskapade Horntjärn och förflytta sig utför sluttningen ner mot nuvarande Ämtdalen. Kvar blev en isolerad population av ishavets hornsimplor. Jag nämnde just Horntjärns naturliga avlopp. Det består av en liten bäck som kastar sig utför sydsluttningen i åtsilliga små forsar innan den så småningom förenar sig med Ämtan. Tydligt har inte Horntjärnsbäcken varit tjänlig som kommunikationsled för sådana rovfiskar som kunde vara fiender till hornsimplorna.

Fyrhornig hornsimpa. *Trigloporus Tetralopterus*, den art som Horntjärns simplor bör ha tillhört. Ibland är hornen tillbakabildade, ibland finns endast ett par. Fiskarna i Horntjärn lär ha haft två horn.

Småväxta hornfiskar

Så här långt har jag inte tyckt att något motsäger min teori om att hornfisken var en sentida ättling till ishavets hornsimplor. Det återstår emellertid ännu en sak att diskutera. De gamla som berättade om hornfisken nämnde att dess längd var betydligt under en decimeter. Hornsimplorna i ishavet är mycket större. Emellertid behöver inte heller detta vara något problem. Man har iakttagit att hornsimplor av samma art är olika stora i olika vatten. De minsta kända, ungefär en decimeter långa, förekommer i insjöar. I Horntjärn med dess extrema avskildhet och rätt näringsfattiga miljö borde man foljdriktigt förvänta sig att finna mycket små företrädare för arten.

I detta sammanhang kan jag inte låta bli att peka på den nyligen gjorda upptäckten av en, numera utdöd,

tidigare okänd människoart på ön Flores i Indonesien. Att både människorna och en del djur där varit påfallande små till växten förklarade man med att arterna varit isolerade och därmed skyddade från fiender samt att födan varit knapp. Parallellen med Horntjärns fiskar är slående.

Huruvida någon annan fiskart än de s. k. hornfiskarna förekom i Horntjärn i äldre tid har jag inte hört något om. Emellertid minns jag från min tidiga ungdom en tidningsnotis om en fisk man hittat i tjärnen. Adjunkt Sven Arbman, som var biologilärare vid Samrealskolan i Sunne, bedömde att det var en spigg. Detta hände några tiotal år efter de händelser Axel Nilsson berättade om. Nämnas kan att spigg anses förekomma på hornsimpans matsedel.

Sammanfattning

Hornsimpan finns i ett antal sjöar i landet. Den är Dalslands landskapsfisk. Men lilla Horntjärns simpor intar en viss särställning. Tidigare än de flesta av sina

artfränder i insjöar blev de isolerade från sina förfäder och hänvisades till ett begränsat livsrum i tjärnen bakom Fjällberget. Här visade de sin livskraft och anpassningsförmåga genom att fortleva och under otaliga generationer bli ytterligt talrika i den näringsfattiga miljön. Viktiga förutsättningar för detta var givetvis avsaknaden av större rovfiskar och även det faktum att de inte behövde dela den tillgängliga födan med andra fiskarter. Under många årtusenden vande de sig vid en tillvaro utan uppenbara faror. Så plötsligt anlände den rovgirige fienden. Hornfiskarna insåg väl inte ens att de borde fly undan till djupt vatten, utan gick snabbt ett oundvikligt öde tillmötes.

I den här berättelsen har jag försökt redovisa de fakta jag har haft tillgång till om förhållandena i och kring Horntjärn. Min slutledning utifrån detta är som synes att tjärnen har hyst hornsimpan i sitt vatten. Jag välkomnar nu kritiska kommentarer från den intresserade läsaren. ❀

SUNNE KYRKA

– Fryksdalens Domkyrka –
en symbol för värdsalltet

Hon, -liksom landets övriga 3 700 kyrkor,
är en mötesplats för himmelen och jorden,
för livet nu och livet efter detta.

Sunne Kyrka i tiden -ett kulturarv!

För info om Gudstjänster
och annan verksamhet
tel: 0565-68 85 50

Vi är Sveriges enda bank med
huvudkontor i Sunne.
Välkommen in!

Fryksdalens Sparbank
Besök: Storgatan 33
0565-17400
www.fryksdalenssparbank.se

Fryksdalens Sparbank
Fryksdalen framför allt

Kvarnbacken i Hälsersud. Foto: Kjell Sundström.

Änka med skinn på näsan

Av Arne Linnarud

Änkan Anna Olsdotter Hällsvik tittar ut genom fönstret.

– Det kommer någon körande med häst och vagn uppför backen. Mannen med vagnen kör upp på tegnen bredvid stugan rakt fram till en hässja och börjar lasta i höet.

– Gå ut Martin och se, vad han tar sig till, säger Anna till sin son. Martin försöker hindra ilastningen men får en ordentlig hurring av inkräktaren, som i egenskap av byfogde för året anser sig ha rätten på sin sida och motiverar att ankans lilla stuga med tomt är allmänning.

Efter flera liknande mellanhavanden inkommer Anna Olsdotter Hällsvik med följande stämningsansökan mot grannen Johan Eriksson:

Att Hemmansägaren Johan Eriksson i Helserud blifver kallad och stämd till nästa sammanträde med nedre Fryksdals tingslags HäradsRätt för att svara på följande påståenden. Att han, som under sommaren 1887 med våld tillgrep sig min höskörd som var färdig att inbärgas på den under Helseruds hemman belägen så kallad Qvarnbacken. Likaledes under år 1890 med våld skördade 30 snesar säd på omnämde Qvarnbacken Mätte åläggas att ärsätta mig med 25 Kronor för höet (1 skeppund) likaledes för säden med 30 Kronor samt

stå till laga ansvar för dessa tillgrepp.

Då min ännu omyndiga son Martin Nilsson skulle hindra svaranden att han ej skulle få skörda säden, så öfverföll han honom och slog honom i ansiktet så att blånad och svulnad uppstod öfver högra ögat. Jag yrkar ersättning af svaranden för sveda och värk med 25 Kronor tillika att han skall stå till laga ansvar äfven för detta brott.

Parterna inställer sig personligen vid tinget, där förhandlingarna i målet inleds den 10 sept. 1891. Eriksson hävdar att änkan inte har tillstånd att bruka marken vare sig från honom som är hemmanets störste jordägare eller av de andra hemmansägarna. P. g. a. att han varit byfogde och äger hela 217 öre skatt har han satt sig i besittning av höskörden.

Dessutom har han vid annat tillfälle överenskommit med den nytillträdde soldaten Karl Hällsvik att denne skall få bruka Kvarnbacken i stället för det mulbete som hemmanet skall bestå honom. Karl Hällsvik hade emellertid senare under sommaren dragit sig ur överenskommelsen med Eriksson, eftersom han inte ville ha något bråk med Anna som är hans närmaste granne.

Anna Olsdotter Hällsvik förnekar Erikssons uppgift att hon brukat Kvarnbacken utan tillåtelse av Hälsersuds

hemmansägare. Hon upplyser att när hennes far, som tjänat som soldat i 33 år, tog avsked skänkte dåvarande hälserudsbör honom denna allmänning som byggnadsplats för uppförande av en stuga och nödvändiga uthus. Kvarnbacken som i areal innehåller 1 tunnland var då ej annat än en obrukbar lerbacke utan matjord och där det följaktligen inte växte något. Men sedan fadern och hennes syskon samlat jord i beteshagar och fraktat den till tomten kunde så småningom några potatissängar odlas vid den lilla stugan. Fadern planterade också några fruktträd och bärbuskar omkring stugan.

Anna fortsätter att berätta hur hon skötte fadern på hans ålderdom och sista sjukdom och bekostade begravningen och fick hans löfte att få det lilla han lämnade efter sig, stugan och planteringen.

Efter faderns död påstår hemmansägarna att Kvarnbacken var upplåten till honom endast under hans livstid och att de nu fordrar arrende, 5 kronor årligen. För att undvika rättegång och missnöje beslutar då Anna och hennes man att betala det fordrade arrendet, vilket hon fortsatt med även sedan hon blivit änka fram till 1887, då ingen avgift begärdes. Anna konstaterar lakoniskt att hälserudsborna, förutom svaranden Eriksson, väl ansåg det tungt nog för henne eftersom Eriksson tog hennes höhässja. I inlagan till häradsrätten skriver Anna vidare:

Svaranden säger att han är den störste hemmansägaren i Hälserud. Detta är den enda sanning i allt han anför. Men enligt mitt förmenande förminskar detta ingalunda svarandens brottsliga tillvägagående i denna sak, ty en så stor jordägare borde väl tåla att en fattig änka sitter i en utkant av hemmanet och brukar några små potatissängar, utan att på sätt som förut blivit sagt borttaga skörden, i synnerhet som svaranden inte äger någon jord som gränsar intill Kvarnbacken så att han på så sätt kan anse sig chikanerad av mitt grannskap.

Av vad jag sålunda anför har jag velat visa att jag aldrig varit uppsagd långt mindre avstått brukningsrätten ... och årligen t. o. m. 1886 till hemmanets byfogde erlagt den begärda avgiften, att år 1887 svaranden tog höhässjan samt 1890 då han sådde och skördade mina potatissängar. Detta var hans egna tillgrepp utan den ringaste lagliga rättighet, mycket mindre något löfte eller bifall av de övriga hemmansägarna i Hälserud.

Berättelser om liknande övergrepp finns i folktraditionen och kan också hittas i domböckerna. I fall den förfördelade inte hade kraft och mod att stå emot den eller de som begick kränkningarna kunde de passera. I domstol däremot gick det inte, vilket häradsrättens utslag i ovan

refererade ärende visar:

Johan Eriksson dömdes för sina förseelser jämlikt 10 Cap 20§ strafflagen att böta 10 kr och att ersätta käranden Anna Olofsdotter Hällsvik värdet av höet med 7 kr och säden med 15 kr samt gottgöra hennes rättegångskostnader med 12 kr.

Personalia

Olof Jonsson Hällsvik, *1794 i Ny, Jösse härad, avsked. soldat, gratialist. †1871 9/4 i Sunne.

måg Nils Persson, *1829 1/5 i Gräsmark, g. 1858, †1883 26/5 i Sunne.

h Anna Olsdotter, *1834 2/10 i Sunne, †1896 8/6 i Sunne.

Barn:

Britta Maria *1858 22/12 i Sunne, †1879 1/10 i Sunne.

Karl *1861 1/9 i Sunne, †1882 1/2 i Sunne.

Anna Kristina *1865 4/2 i Sunne, †1885 18/10 i Sunne, vistades i Stockholm 1882-85.

Nils Gustaf *1867 14/6 i Sunne, †1881 19/5 i Sunne.

Martin *1871 7/1 i Sunne, utfl. t. Nordamerika 1891 18/11, skomakare, kallade sig Qvarnström.

Karolina *1875 17/1 i Sunne, †1887 4/5 i Sunne.

Johan Eriksson *1840 15/1 i Sunne, hemmansägare, mjölnare, infl.fr. Karlstads landsförs. 1879, utfl. t. Kristinehamn 1900. g 1864 m Anna Jonsdr *1839-12-24 i Ransäter †1890-11-25 i Sunne

Karl Johan Hällsvik *1865 11/2 i Sunne, soldat infl.t. Hälserud 1887 24/10 g 1889 13/12 g Kajsa Olsdotter *1854 4/1 i Gräsmark. ❀

Till minne av
Margit Olsson

En kär vän har plötsligt lämnat oss, och lämnat ett stort tomrum bland alla släktingar och vänner. Margit var en stor kulturpersonlighet, och hon brann verkligen för allt gammalt. Stor kunskap inom bygdeforskningens område där hon nedlade ett fantastiskt genomgripande arbete, med att kartlägga de många torpen och dess boende människor genom sekler.

Som lärare under sin yrkesverksamma tid engagerade hon sina elever i detta arbete, som gav dem en nyttig kunskap om sin egen bygd i en svunnen tid. För dessa sina strävanden prisbelönades Margit. Vid ett antal lokalradioprogram berättade Margit om intressanta platser i hembygden.

Aktiv under många år i Sunne Hembygdsförening som styrelsemedlem, satt också med i redaktionskommittén för föreningstidningen "Sunne-Bygda", sedan starten 1991. Margit medverkade också i tillkomsten av tre böcker samt flera kulturtidskrifter, och erhöll välförtjänt hedersmedlemskap i Sunne Hembygdsförening.

Margit hade gedigna kunskaper i kyrkoarkivalier och inte minst domböcker, vilket gjorde att vi var många som vände oss till Margit när våra egna kunskaper ej räckte till, eller när man bad om hjälp att korrekturläsa eget material. Margit var aldrig besvårad när någon behövde hjälp med något på detta område. Tvärtom så strålade hon av glädje.

Avskedet kom så snabbt, vi hann ej tacka dej för din stora betydelse som vår vän och människa, för den kunskap som du delade med dej och för alla åren av vänskap och gemenskap. Vi ska alla med tacksamhet vårda ditt minne!

Olle Gustafsson

Till minne av
Hans Wangsten

Den 2 augusti 2004 avled ämneslärare Hans Wangsten, V. Gärdesgatan, Karlstad

Ämneslärare Hans Wangsten har avlidit efter en tids sjukdom, 69 år gammal. Han utförde en drygt 30-årig uppskattad och oförvitlig lärargärning i Sunne. Han hade ett starkt engagemang i miljöfrågor både när det gällde skolmiljö och att värna om naturen.

Hans Wangsten satte onekligen sin prägel på kulturlivet i Sunne under många år, eftersom han åtog sig förtroendeposter inom politik och föreningsliv, uppdrag som han fullgjorde med stort engagemang.

Att han var kulturellt intresserad och initierad visar följande: ordförande i kulturnämnden under 1970-talet, ledamot i Sundsbergstiftelsens styrelse under femton år och dess förste ordförande, ordförande i Nedre Fryksdals

Konstförening i flera år i slutet på 1980-talet.

Även inom hembygdsrörelsen lade Hans Wangsten ner värdefullt arbete. Som styrelseledamot i Sunne Hembygdsförening under 1970-talet visade han stor kunnighet och arbetsvilja. Genom hans initiativ och medverkan kunde den värdefulla boken Båtar på Fryken ges ut. Tack vare hans ingripande och handlingskraft avväjdes en försäljning av Annefors skola som därmed kunde flyttas till Sunne hembygdsgård, där ett värdefullt skolmuseum nu finns. Den räddningsaktionen var helt Hans Wangstens förtjänst. För sina många insatser utsågs han till hedersmedlem i Sunne Hembygdsförening. På senare år flyttade familjen Wangsten från Sunne till Karlstad.

Hans Wangsten lämnar efter sig minnet av en lugn och trygg, handlingskraftig, noggrann och pliktrogen människa.

Lars Wennberg vän och kollega

Mejeriängen

Av Tage Åsén

Sunne, tidigt femtiotal. Stalin skall snart gå till de sälla jaktmarkerna. I årtal har vintersäsongernas kvällar lockat med högtalarskrällande "Harry Lime Theme" när det drar ihop sig till MATCH. Frivilliga spolarkrafter har sett till att isen är blank och kylan avskräcker aldrig. I kväll skall världens bästa hockeylag, IFK SUNNE möta ett motstånd väl värt att nermeja. Inlevelsen är total. Tidiga tonårstankar får sin konkreta manifestation hos de vikingahjältar som i sina rödvita dräkter skall göra processen kort med de vidriga motståndarna.

Celsius signalerar minus sexton, och mikroklimatet nere vid mejeriängen är tämligen rätt som alla sunnebor vet. I pausvilan kan man köpa buljong för 50 öre. Eller glögg. Och kokt korv med bröd eller utan i bara smörpapper för samma femtioöring. Med bröd sextio. Allt som värmer.

Var man stadd vid kassa kunde man kuta upp till Nya Konditoriet för en snabbfika och lite inomhusvärme. Var man riktigt lyckligt lottad, som jag, hade man en morfar som bodde granne med hockeybanan. Vad sägs om en periodpaus med varm mjölkchoklad och fossingarna en stund på en björkvedsklabb i öppen ugnslucka?

De, som saknade sådana förmåner fick hålla cirkulationen igång genom att oupphörligen sparka i sargen. När kvällen är slut har hjältarna krossat motståndarna med otroliga 11-4! Vilka det var? Det spelar egentligen ingen roll men i det här speciella fallet råkade det vara IF Hökarna från Ekshärad.

Detta är ett minne som lever kvar än i dag i det nya millenniet. Tillsammans med alla de fantastiska spelarbedrifterna. Gugge och Tore, Sven-Eric och Acke, Bernt och Rolf...

Och Tolli förstås med sina superdribblingar. Sen kom Anders och Eje, Leif och Hasse och Göte och Lars. Alla dessa lokala förmågor som växte sig allt större under det kommande decenniet och för en del bar det långt.

För egen del blev det ingen hockeykarriär. Visserligen hade man tillbringat ändlösa träningstimmar vid Åmbergsskolans uthusvägg. En liten perfekt isplätt i kombination med en gavel att träna skott mot. Men det var oftast utan skridskor. Tyvärr gjorde begränsade resurser att det aldrig blev några halvrör utan jag fick nöja mig med gammaldags skenor, fem nummer för stora så att dom stack ut en halv decimeter framför pjäxkanten. Dom sattes fast med diverse hårt åtdragna remmar och orsakade snabbt kramp i fötterna. En ergonomisk katastrof som kväste träningsviljan.

När jag några år senare äntligen fick mina första riktiga helrör var det för sent att bli en bra skridskoåkare. Men det var ändå stunder av lycka när gymnastiklektionerna omvandlades till ett par timmar nere på mejeriängen. Det tog inte många minuter att ta sig nerför Åmbergsbackerna och snabbcykla framåt Långgatan, göra den lilla knixen vid järnhandelsmagasinet, slänga tvåhjulingen i närmaste snödriva, snöra på skridskorna och hoppa över sargen och så var man DÄR. ❀

Amerikabreven

Av Ragnar Magnusson

Vägarbete i Sjögrändsbacken. Fr v. : August Backman, Axel Magnusson-Frisk, Arvid Magnusson, tre okända, Nils Backman med sonen Bror och arbetsledaren (okänd).

Mitt bidrag om Rottnen och Rottnesund i fjolårets Sunnebygda gav en del nya uppslag från intresserade läsare. Sture Nilsson i Brotstorp, hämtade mig en dag och gav mig en snabbinformation om Brotstorp under färden till Rottnen och Fåfängsberget.

Där vägen korsar Forsbäcken visade han mig på en kvarleva från hästkommunikationens dagar. En urholkad stenho som legat högre upp i berget där vägen gått tidigare. En ränna från bäcken hade fyllt den med rinnande vatten och här hade hästarna druckit sig otörstiga inför de branta stigningarna mot Västerrotna. För här var stigningen påfrestande efter bergväggen. Det berättas att dåtidens T-fordar, som hade bensintanken bak och ingen bränslepump, måste backas uppför så att bensinen rann till motorn! När den nya vägen byggdes och fick en moderatare lutning, flyttades stenen ner till denna och fick följande inskription:

*"Vägen ombyggd 1915-1918 av Axel Nilsson,
U. Larsson, G. Olsson".*

Vattenhon fyllde säkert sin funktion åtskilliga år framöver. Forsbäckens vatten hade också utnyttjats till att

driva en vadmalstamp. Den gamla vägen finns kvar och ringlar sig som en tunnel genom den täta vegetationen. En sten med året 1864 och en pil samt inskriptionen "WÄSTA" visar riktningen mot Västerrotna. Vid foten av stigningen skulle också ha funnits en sten vars pil visade gångstigen mot Stensjön men den hittade vi inte. Om ovanstående och mycket mer berättade Sture Nilsson som var en givande bekantskap.

Vid Finnängen, kilometern söderut, där Fåfängsberget stupar som brantast ner i Rottnen, fanns en timmerränna utför berget. I den släpptes timret ner över branterna och ut i sjön. Vid ett tillfälle snavade en häst och kanade utför rännan och bara köttslamsor återstod när han hittades. Detta har min far berättat. Jag har inte fått detta bekräftat av äldre i bygden.

Angående vägbygget omfattade detta troligen hela sträckningen mot Rottneros. En bild, troligen omkring 1910, visar schaktningsarbetet i Sjögrändsbacken där min farbror Arvid deltog. Han reste senare till Amerika. Jag hade fyra farbröder och en faster som alla försökte sin lycka i väster. Ingen av dem återkom till Sverige. Deras brev kom mig tillhanda vid den hemmavarande fasterns bortgång och ger en både fångslande och gripande bild

Vid Forsbäckens stenho släcker inte längre några hästar sin törst.

För 140 år sedan restes den här vägvisaren. Kanske av dåtidens vägbyggare.

av de strapatser som tillvaron utgjorde för svenskamerikanerna. Första brevet är daterat 1919 då en epidemi härjade och kommer från Karl:

Kära moder och syskon

Guds frid vare med eder. Jag vill skriva och omtala hur förfärligt ledsamt vi har haft denna sorgens vinter. Både Axel och Anna har lämnat oss alla för alltid här på jorden. Axel fick vi aldrig se. Han kom aldrig hit till Chicago. Han var i Colorado när han fick influensan. Han skrifde till Anna och talade om att han var så sjuk så han skulle gå till ett hospital. Sedan hörde vi intet mera förrän Annas brev kom tillbaka och märkt att han var död. Sedan meddelades bara att han var begravnen och ingen av oss fick se honom här i landet. Sedan började influensan här i Chicago. Min hustru och båda barnen blev förfärligt sjuka så det var ett under att de gick igenom. Så Anna kom hit för att hjälpa mig med de sjuka. Hon kom söndagen de 26 januari och onsdagen den 29:e var hon lika sjuk som de. På måndagen blev hon intagen på hospitalet och innan kvällen var allt slut. Aldrig skall jag kunna glömma den aftonen. Med mina barn och hustru svävande mellan liv och död och våran älskade syster borta. Hon var alltid så snäll och har gjort mycket gott här på jorden. Kära moder, tag icke sorgen allt för hårt. Vi veta ju att vi alla har hopp om att mötas i en bättre värld. Vi har ju mist tre barn tidigare, små flickor alla, det är hårt men ingeting sker Guds vilja förutan. Om vi finge behålla dem vi nu har. Karl-Henrik han är 5 år och Aina Elisabeth, 3 år.

Nästa brev är från Arvid hem till syster Augusta.

Campell River B. C. July 1929.

Syster Augusta

Tack för längesedan bekommet brev. Har dröjt länge med svar. Lämnade Vancouver och kom till en ny plats och mitt svar till Dig har blivit uppskjutet.

Jag arbetar på ett Hospital-bygge och har nog arbete till fram på sommaren, men det är det första arbete jag haft på 7 månader. Det har varit dåligt här för en lång tid. Om jag vetat att jag skulle gå utan arbete så länge hade jag nog gått till Sverige förra hösten.

Ja det var ledsamma nyheter du hade att giva mig om mor. Det gjorde mig så ledsen. Jag har alltid tänkt gå hem och se henne innan hon går ur tiden, men hinner jag? Så snart jag kommer tillbaka till Vancouver vill jag söka medborgarpapper, men det tar tid.

I augusti skriver Arvid till modern:

Kära moder!

Jag har inte hört något från eder sedan jag lämnat Vancouver. Det skulle vara den största glädjen för mig att höra att ni var bättre. Ni måste söka läkare och vara försiktig. Jag vill söka mina papper och gå till Sverige så snart allt är klart, kanske jag hinner hem till jul. Så jag hoppas få se eder en gång till här i världen om allt går väl.

Kanadensiskt skogshuggarläger. Ur faster Augustas fotosamling. Om farbror Arvid finns med här är inte dokumenterat.

Arvid hann aldrig hem. Hans mor (min farmor) dog på hösten 29. Året efter skriver Arvid till systern.

Syster Augusta

Jag är tillbaka till Campell River och arbetar på samma byggnad. I Vancouver finns inget arbete och det är dåligt över hela landet. I USA ännu sämre.

Ni har varit oroliga när jag inte skrivit men jag miste lusten för allting när mor gick bort. Nu känner jag mig tacksam att hon slapp lida alltför mycket innan slutet kom. Ja, när man tänker på vilka oerhörda svårigheter mor och far fick gå igenom så undrar man hur de stod ut. Den tiden dom var i Hagalund, vilken oerhörd fatigdom och armod. Och alla av oss små att giva mat och kläder af den förtjänst far hade på Ribbenäs. Ja, mina tankar går ofta tillbaka till min tidigaste barndom och minnena som är förenade därmed.

Angående bouppteckningen är det endast mors glasögon Arvid gör anspråk på. Vidare skriver han:

Jag skulle vilja bygga mig ett hus här på Stillahafskusten, det är så fint här och ett gott klimat. Jag kan få land här, för 2 dollar lika mycket som hela Ribbenäs med alla sorters timmer och bygga kostar inte mycket, och havet fullt i lax och skogen full av villebråd, fast långt till bebodda trakter, mer än hundra mil till Vancouver och inga vägar, men med en motorbåt så...

Visst längtar jag till Sverige igen och vad du säger är det så många jänter som väntar på mig där så det skulle ju vara treftigt, men jag kan så dåligt med jänter. Och man är för gammal också.

Vancouver B.C. feb. 1931

Syster Augusta

Tack för brev som jag bekommit. Jag har ej glömt bort er därhemma men jag har varit ute i landet en lång tid. Som du ser i tidningarna så är det hårda tider här, mycket värre än du kan tro, inget är sig likt i detta landet. Det kapitalistiska systemet har visat sig själf omöjligt och är färdigt att falla och vad skall komma som en följd? Säkert inget gott på en lång tid. Alla talar

om revolutionen, inte bara arbetarna utan alla klasser, till och med prästerna. Och selfviskheten frodas. Det enda man kan göra är att ta avstånd från det mesta och se tiden an. Jag tror snart inte på någonting. Jag menar därmed att jag inte är vad du kallar fritänkare men jag har mina egna idéer.

Du skall bygga dej en stuga vid Fåfången ser jag. Om jag kunde komma hem och hjälpa dej! Och själv bygga mig en liten stuga. Jag har lite pengar undanlagda. I Sverige är nog mänskligare förhållanden än här.

1937 berättar brodern Johan (John) om vardagliga händelser. Likson svägerskan som undrar när Augusta tänker gifta sig. Hon gifte sig aldrig. Brodern Arvid skildrar en jordbävning på Vancouver ön 1964 då hundratals familjer blev hemlösa när jättevågor sköljde och raserade hus, vägar och broar på den 60 mil långa ön. Själv befann han sig inne i staden och undgick katastrofen. Han upplevde också en jordbävning när han var med och byggde en cellulosafabrik på Drottning Charlottes öarna strax nedanför Anchorage. 60-70 fots höga svallvågor raserade det mesta av bygget men ingen skadades då få människor bodde där.

"Jag tror detta var en av de ödligaste platser i världen med höga svarta berg, havet också svart och förfärliga stormar och oftast skakningar i marken, jag var glad att gå därifrån efter två år".

Han arbetar fortfarande men känner sig oftast trött då arbetstakten är högt uppdreven.

Sista brevet nov 1978:

Kära syster

Försöker få ihop några rader så du ser att jag lever. Det är slut med mig sedan en tid tillbaks, det går utför nu så fort och det är väl naturligt. Jag är inte direkt sjuk men väldigt trött. Man är väl utsliten. Jag har haft ett hårt liv men Gud har hjälpt mig igenom det svåra, och han vill vara med mig den sista biten.

Vid faster Augustas bouppteckning 1979, sökte banken kontakt med Arvid men breven kom tillbaks med beskedet att adressaten var okänd. ❀

Det var inte klenvirke precis som svenskamerikanerna ibland fick avverka.

Hilda på Åsen

Hilda på Åsen var nog gammal för att tycka att det var väldigt onödigt att dra in telefon. Men när husets yngre generation ändå lät installera denna nymodighet förklarade Hilda tvärsäkert att hon aldrig kommer att svara i telefon. En dag när Hilda var ensam hemma i huset ringde telefonen, men ingen reaktion från Hildas sida. Det ringde igen och åter igen, fortfarande svarade ej Hilda, men när det ändå envist fortsatte att ringa drog Hilda humör, ryckte till sig luren och skrek:

– Gi er mä detta, här ä ingen hem!

Sandinshuset

Av Ulf Dahlberg

Sandins Bageri & Kafé

Byggår 1903, Bageri, Kafé och bostadshus, tomtnamn Hvilan nr 1, Storgatan 37, Sundsvik 4:6.

Fastigheten Hvilan nr 1, som J. Nilssons Herrekipering och Sandins Bageri & Café fanns på kom till 1903 när Klampare Johan Johansson o. h. h. Lovisa Danielsson köpte den. Johan Teodor Johansson Nordstrand, gift med Lovisa Danielsson den 24/3 1902, var ifrån Gamlestad i Göteborg och köpte tomten 1903 men fick tillträde redan 1901. När han sålde fastigheten 1906 var huset byggt. Eventuellt byggde han det 1903. Tydligt bodde de kvar här till 1913, då de flyttade till Klockaregården. Året därpå flyttade de till Karlstad.

Enligt kyrkböckerna kom Lovisa Danielsson 1899 till Sunne från Väse, då betitlad Mejerinna för att senare bli Handlande. Hennes syster, Augusta Danielsson, kom också till Sunne och gifte sig med Skräddare C. W. Jansson.

1906 såldes den till L. J. Johansson, Bytorp, och Eric Larsson, Älvkullen. De ägde den fram till 1912.

1911 då fastigheten Hvilan nr 1 utbjöds till försäljning fanns en manbyggnad och en uthuslänga på fastigheten. Manbyggnaden var av timmer med plåttak, i bottenvåningen fanns det 3 r. o. k., handelslokal med kontor och packrum. På övervåningen var det 6 r. o. k. Uthuslängan var av bräder med papptak och däri fanns, brygghus, bagarestuga, 3 vedbodas och 2 hemlighus. Samtliga byggnader var i gott skick

1912 köpte Landtbrukare O. A. Johansson, Hellekil, Sunne socken, L. J. Johanssons hälft av Hvilan nr 1 och sålde den till John Larsson i Gunnarsby, som samtidigt köpt den andra hälften av Eric Larsson.

1913 köper fru Anna Södergren, f Svensson, båda hälft-

terna av Hvilan nr 1. 1919 säljer hon hela fastigheten till Johan Edvard Nilsson som äger den fram till 1936.

1936 sålde J E Nilsson Hvilan nr 1 i kv Plogen (Herr-ekiperingen och Sandins) till Sunne Elektriska AB som tillträdde 1/1 1937.

1939 sålde de fastigheten till direktör Oskar Walfrid Ulfward, Stockholm, som därmed blev ägare till nästan hela kvarteret Plogen. Ulfward var ägare till Östlundska affärshuset och Sunne Teaterbiograf sedan 1926. Fram till 1944 utgjorde de två nuvarande fastigheterna på Storgatan 37, Handelsbanken, och Kvarngatan 18, Antikboden, en fastighet.

Gustaf Adolph Sandin köpte 1944 en fastighet av Ulfward. Därmed avstyckades det äldre huset från stamfastigheten, den som Antikboden ligger på. 1956 var det arvsskifte efter Sandin och 1960 köpte Handelsbanken fastigheten som de fortfarande äger.

1972 får Henry Mangborg Antikbodens fastighet i gåva av Ulfwards dödsbo och 1975 köper Sunne kommun den av Mangborg.

Rörelse- och lokalförteckning

Eftersom det har varit flera rörelser i huset, ska jag försöka placera in dem på rätt plats. Lokalerna numrerar jag enligt följande: Lokalen i gaveln mot Storgatan (nuvarande Teaterorget) är L1, affärslokalen närmast Erikssons Järnhandel blir L2, Centralmatsalarna blir L3, lokalen mot gårdssidan blir L4.

Lokal nr 2

Jag är inte helt säker på turordningen för rörelserna i denna lokal, men man vet ju inte förrän man prövat. (Det kan jämföras med ett jättepuzzle, skillnaden är bara att det inte är hälften himmel här). Det finns tre tidsluckor, första är från det huset var byggt och fram till 1908, nästa är mellan 1911 och 1919, den sista är från 1922 till 1930. Anna Södergrens Kappaffär ska också in här fram till 1919. De luckorna bör vara stängda nu, men jag låser dem inte än. Det kan dyka upp andra uppgifter.

1903-1908 Johan Westerbergs Matvaruaffär

Först ut i denna lokal är Johan Westerbergs Matvaruaffär. Han tog över Lovisa Danielsson Matvaruaffär i Privathotellet (se Storgatan 31) och flyttade hit under namnet, Lovisa Danielssons Eftr. Matvaru- & Charkaffär, J Westerberg. I almanackan för 1904 stod det, att J Westerberg var innehavare av rörelsen och den var flyttad till Klampare Johanssons hus (dvs Sandinshuset. Uppgiften bör därmed vara från hösten 1903 och flytten kan ha skett på sommaren 1903. När han tog över och upphörde har jag ingen uppgift om, men han kan inte ha drivit längre än fram till 1908.

1908-1911? Sunne Barngarderob & Hvitvaruaffär

Härnäst kommer frk Emma Sundberg (dotter till Byggmästare Gustaf Sundberg). Hon startade Sunne Barngarderob & Hvitvaruaffär senast i maj 1908 och drev fram till 1911. Hon disponerade handelsbod och två rum. I april 1911 sålde hon rörelsen till fadern, Gustaf Sundberg, som drev under samma namn, Sunne Barngarderob & Hvitvaruaffär. I augusti 1911 fick Emma Sundberg avträda sin egendom till konkurs. Eventuellt åsyftas Edgrenshuset på Långgatan 5, men det kan vara rörelsen också. Den upphörde tydligen i samband med hennes konkurs, trots att hon sålt den till fadern. Hur det nu än var, Sunne Barngarderob & Hvitvaruaffär försvinner hösten 1911 ur annonserna.

1919-1922 J. E. Nilsson Cigarr- & Herrekiperingsaffär

Den 12/9 anmäler Johan E. Nilsson, boende i lägenheten Hvilan (dvs detta hus) att han ska starta J Nilssons Cigarraffär och fanns här med den fram till 1922 då nybygget på Kvarngatan 18 var klart och affären flyttades dit.

1930-31/12 1959 Sandins Bageri & Café

1930 startade Gustaf Sandin upp Sandins Bageri & Café. Serveringslokalerna restaurerades och moderniserades 1939. Skyltfönstren kom senare liksom ombyggnaden på övervåningen. Bageriets kundkrets växte efterhand och täckte, förutom Sunne, bort emot norska gränsen. Rörelsen blev en av de större i Sunne (Knr 1).

15/6 1953 utarrenderades rörelsen till systemen, Elsa Nilsson, i samband med broderns sjukdom. Hon hade hjälpt till ända från starten 1930 så hon var insatt i verksamheten. Efter Gustaf Sandins död 1955 drev hon vidare fram till den 25/4 1957 då hon överlät rörelsen till brorsonen Sven-Åke Sandin. 1958 gick det en brödbil efter fasta turer så man kunde ringa in och beställa dagsfärskt bröd. I december 1959 blev det definitivt slut på kaférörelsen i huset. Svenska Handelsbanken övertog både Lokal nr 1 samt nr 2 och flyttade in hit den 1/1 1960.

Lokal nr 1

Sunne-Tidningen fanns här mellan ? - 1925 - ?. Då fanns det ingen egen ingång till lokalen. Antagligen kom den till när Barngarderoben startades här den 20/9 1944 av fru Selma Ericson. Hon var gift med Mejerist Ericson. De bytte namn till Emegård.

Barngarderoben fanns här till december 1959 då både den och Sandins upphörde eftersom Handelsbanken övertog lokalerna.

Lokal nr 3

Första kaféinnehavarinna ska enligt K. R. Thybergs anteckningar vara fru Hedberg. En annan uppgift har fru Danielsson (valet står då mellan Lovisa Danielsson och Anna Kristina Svensson Danielsson) hade första kaféet här, därefter en fru Pettersson.

Gustav Sandin

Efter vad jag har fått fram via Dombok för hösttinget 1920 så blir ordningsföljden på kaféinnehavarna i huset som följer:

1. Fru Anna Södergren som drev kafé här från 1907, Anna Södergrens Kafé. Dessutom tillverkade hon kappor och andra kläder.
2. Dottern, fru Anna Kristina Svensson Danielsson (gift med f d Handlande Johan Argot Danielsson, se Storgatan 18), blev nästa caféidkerska här.

Därefter kommer fru Pettersson, antagligen samma person som caféidkerskan Anna Pettersson som J. E. Nilsson ska ha sålt s k Södergrenska huset till 1927.

Anna Södergrens Kappaffär flyttades hit, eventuellt 1908, från Ahrborgs & Nilssons hus, Ahrborgs Möbler se Storgatan 33, där affären fanns 1907. Kappaffären fanns på andra våningen till 1929 då den upphörde.

15/4 1955 startade Ruth och Edvin Carlvik, Centralmatsalarna, i moderna och nyinredda lokaler i en f. d. bostadslägenhet på andra våningen. Den stora matsalen var lika stor som de båda matsalar som disponerades ovanpå

Sundsviksboden på Storgatan 22 A. Lilla matsalen hade plats för cirka 25 personer samtidigt. I köket hade en AGA Restaurangspis med kokhäll på 1,7 kvm satts in.

Nu kanske en del invänder och säger att Centralmatsalarna startades tidigare, eventuellt på 1920-talet. Båda uppgifterna är korrekta, men rörelsen avvecklades helt när Sundsviksboden skulle rivas 1954. Alla inventarier såldes ut p. g. a. rörelsens upphörande eftersom de inte fått tag på någon ny lokal. I och med det stämmer det att Centralmatsalarna startades här 1955.

Centralmatsalarna drevs av Ruth och Edvin Carlvik fram till februari 1959 då rörelsen överläts till Alf och Doris Rugaard. Siste innehavaren ska ha varit en Whist. Eventuellt samme Whist som drev fr o m 1949 och senast till 1952.

Centralmatsalarna fanns här ända tills huset revs 1964 för bygget av Handelsbanken.

Lokal nr 4

Fryksdals-Postens kontor fanns här 1921. Sedermera blev det Sunne-Tidningen Fryksdals-Postens kontor.

Huset

Svenska Handelsbanken köpte i december 1960 den s. k. Sandinska fastigheten. Huset med cafélokalerna var det meningen att riva ganska snart för bygge av nytt bankhus.

Som kuriosas kan nämnas att i Rådhuset ovanför Torsby, strax intill Östmarksvägen, ligger det ett hus som är nästan identiskt. Största skillnaden är att det huset är spegelvänt. Det har varit affär där också. Jag har flera andra exempel på hur man använt samma idé på andra håll, men de går jag inte in på här. ❀

Tänk på din hembygdsförening

Släng inte gamla vykort, fotografier, typ glasplåtar eller liknande. Vi tar vara på auktionsprotokoll, köpehandlingar, gamla brev och liknande som speglar de lokala gårdarnas historia. Vi tar även emot äldre böcker och gamla tidningar med anknytning till Sunne kommun. Handlingar eller dokument från föreningar som upphört m. m. liknande som ni inte själva vill bevara eller tycker att vi skall arkivera. Vi tar även emot textilier och kläder som speglar vår historia.

Vi hämtar gärna ring till:

Sunne Hembygdsförening Kerstin Meric tel: 0565-920 88

Östra Emterviks Hembygdsförening Marie Söhrman tel: 0565-303 20

Tanker i kôrvinga

Vi gör kôr, svägerska – svärmora å ja
Vi gjord dä , här en da
Dä va fläskkôrven som skull igenôm kvarna
Dä ska räck ôt all, även te barna

Kristina dôtt i kvarna, å ja stogg brevè
Feck smeten i fjällstra å kôrven skattèr
En del ble lang å anner ble kôrt
Ja dä blir litte å nô hôrt
Svärmora ser te att äen blir te snôrpa ho
Ho knyter att i bå änner å, må ni tro

Vi ventilerer ôm EU å tåck där
Hôss dä kunn var å hôss dä är
Myck ä bort i stölla, dä tycker vi att
Å lätt ä dä å höll sej för skratt

Som regeringa hanterer Sveriges teganger å kapital
Vi stre å höll våra tal
För va vi höger ôpp da skull de få se
Vi vet precis ôss dä skull gå te

Bort mä fallskärmsavtal – konsulter å förmåner
Förmåner – som de int kan höll reda på å de färvåner
Ôss anner gräsrötter hôss de kan bär sej te
Tapper bort kontokort, va de vrir te

Nej de måst höll reda på kvittona sina
Dä får i alla fall ja gör mä mina
Ôm en ska ha nôn chans å få dra å momsen
Som dä ä nu behövrer vi dra åt bromsen

De har ju börj mä dä mer å mer
Å dä ä ju närpå lett dä en ser
Va dôm de ä, å va de skyller på
De vet snart int att ett å ett blir två

Nej ôpp te yta mä all tåcken dret
Så att dä blir känt, så att vi får vet
Va dä ä som i tôppen sitter
Men vi blir bar mer å mer bitter

Pia i Bräcka

Barnkulturdagen 2004

Under barnkulturdagen 2004 var temat *På Selmas tid*. Solen sken som brukligt under detta 15 årsjubileum för Barnkulturdagen, som i år kom tillbaka under Kulturveckan där den började 1989. Barnen fick se *Bortbytingen* som teater av Figurteatern. *Selma*, à la Ingrid Nermark anlände i sin bil. Man kunde leka gamla lekar, kasta varpa, prova gammalt hantverk och forma med stenar. Massvis med glass och bullar utdelades till alla 300 barn som besökte ! Det är roligt att se alla vuxna som hjälper till på Hembygdsgården och gläds med barnen. Tack alla som medverkade och till ABF för deras bidrag.

Tuula Dajén
Sunne Kommun

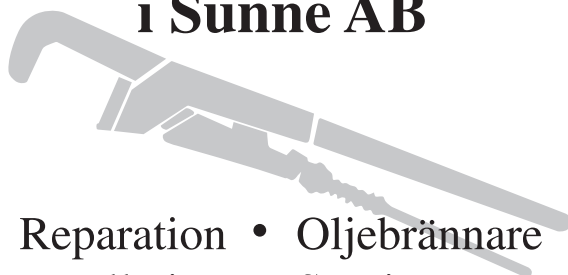
Bildbyrå för:
Mårbackastiftelsen
Sunne Hembygdsförening
Östra Emterviks Hembygdsförening

Produktion av:

- ★ Reklamfoldrar
- ★ Vykort
- ★ Böcker och tidningar
- ★ Hemsidor

KM ide★
Kjell Sundström
Gunnerudstorp 26
686 96 Östra Ämtervik
0565-303 20
www.km-ide.se

Carlssons Rör i Sunne AB

Reparation • Oljebrännare
Installation • Service
Vatten • Värme
Pannor • Avlopp

Mellby 26, 686 91 Sunne

☎ 0565-311 19, 070-573 39 59

RAMSTRÖMS TRYCKERI

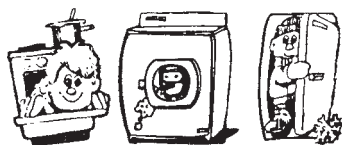
**i Fryksdalen
sedan 1919**

Box 55 • 686 22 SUNNE

Besöksadress: Sundgatan 13

Tel: 0565-140 50 • Fax: 71 15 25

e-post: ramstroms.tryckeri@telia.com

ALLT INOM HUSHÅLLSMASKINER
BELYSNING • EL & VVS-MATERIAL
BYGGINREDNINGSDETALJER
SNICKERIER • VERKTYG
NYCKELTILLVERKNING

www.akesel.se • info@akesel.se

**FÖRSÄLJNING - INSTALLATION
REPARATION**

Vi löser dina transportproblem

Fr. o. m. 1/1 2005
kör LBC i Sunne och Torsby
i nytt bolag som heter

LBC WETAB

Wermlands Transport AB

FÖRMEDLAR

Hjullastare - Grävmaskiner - Bandtraktorer
Väghyvlar - Maskintrailer
Containertransporter

LEVERERAR

MAKADAM ■ GRUS ■ SAND ■ MATJORD

Du är välkommen att besöka och
kontakta oss på våra adresser

Torsby, Wåhlstedt, Box 75, tel: 0560-12060
Sunne, Norrgårdsgatan 7, tel: 0565-711255

Matilda Svensdotter Holmkvist -svårfångad fotograf

Av Margareta Wallin Wictorin och Kerstin Meric

För tre år sedan skrev vi i *Sunnebygda* om fotografer som verkat i sunnetrakten vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det var bland annat J. A. Westling och hans tre barn Kerstin, Johan och Hermann, samt Axel och Freja Aurelius, Daniel Olsson, Elsa Pettersson, David Otto Holmquist och Sven Karlsson, även kallad Foto-Karlsson. Vi nämnde också Matilda Svensdotter Holmkvist som vi än så länge knappt visste något om. Den enda uppgift vi hade om henne var en bisats i K. R. Thybergs uppteckning *Bebyggelse, affärer och umgängesliv i Sunne under slutet av 1800-talet*:

Han, [E. G. Ahrborg], flyttade därifrån till ett hus väster om apoteket, där Matilda Holmkvists fotografateljé var inrymd, huset brann sedermera.¹

Jo, det fanns en kortfattad uppgift till. I *Förteckning öfver Sveriges fotografer. På uppdrag af Svenska Fotografernas Förbund, utg. af Albin Roosval, Stockholm 1899* står "Math Holmkvist" som Sunnes enda medlem! Att hon var med i SFF tyder på att hon kan ha haft en ganska betydande verksamhet som fotograf i Sunne vid slutet av 1890-talet. Visserligen var även Axel Aurelius etablerad som fotograf sedan 1889, men han tycks inte ha varit ansluten till SFF förrän senare. Även J. A. Westling och dottern Kerstin Westling var verksamma som fotografer i Sunne, från 1891 i familjens fotoateljé på Storgatan, men de tycks inte ha varit med i SFF alls.

J. A. Westling står i alla fall först under rubriken Fotografer i avsnittet om Sunne i *Wärmlands Läns Adresskalender 1894*. För övrigt nämns där bara en Alfr. Örtendahl, som även står med som föreståndare för Sunne högre folkskola. Vid den här tiden hade Sunne socken, d. v. s. nuvarande Sunne kommun minus Gräsmark, Lysvik, Västra och Östra Ämtervik, 10 196 invånare enligt samma publikation. I socknen verkade bland annat postmästare Ludvig Lindström, telegrafförest. fröken Elisabeth Andersson, domare G. Rudebeck, kronofogde Aug. Cervin, kronolänsmännen P. A. Persson och J. Dalgren, barnmorskorna Fru A. Helin och Fru Hilma Jansson, pastor J. Nordensson, organist, klockare och "vacc." J. Görling, ett antal folkskollärare, småskollärare och småskollärarinnor, samt ett större antal handlare, hantverkare och hemmansägare. Därutöver fanns förstås ett ännu större antal torpare och egendomslösa sockenbor som inte nämndes.

Vi undrade naturligtvis vem Matilda Svensdotter Holmkvist hade varit. Var hon möjligen släkt med fotografen David Otto Holmquist som tog över Aurelius ateljé i Villa Helios när Axel och Freja flyttade sin familj och sin fotoverksamhet till Göteborg? Det verkar hon emellertid inte alls ha varit. Det var inte så ovanligt att man tog sig nya familjenamn vid den här tiden, och Holmkvist var populärt. Men Matildas familj och David Ottos familj stavade sina namn på olika sätt, och visade sig senare ha helt olika ursprung.

Från piga till fotograf i Sunne

Strax efter pressläggningen av *Sunnebygda* i februari 2002 hittade vi Matilda Svensdotter Holmkvist i Sunne församlings kyrkoarkiv! Hon stod med i Församlingsbok för Sunne församling 1896-1900, som fotograf, född i Sunne den 22 augusti 1869. Hurra, nu hade vi något att gå på! Vi letade oss bakåt, och i Husförhörsbok för Sunne församling 1886-1890 fann vi att hon från 1886 till 1889 arbetade som piga i Karsbol nordöst om Sunne. I oktober 1889 flyttade hon in till Sunne och börja arbeta som piga hos hotellvärdinna Karin Eriksdotter (f. 1826 i Åmål).

Nu började det bli spännande. Vilket hotell kan det ha varit som Karin Eriksdotter förestod? Ja, det finns flera möjligheter. Det är inte uteslutet att det var samma hotell som senare kom att kallas Hotell Nilsson. Ulf Dahlberg redovisar i sin *Byggnadshistorisk sammanställning öfver Sundsvik och Sunne* en uppgift om att detta hotell skall ha startats av en Karin Eriksson[!] från Åmål. Det bör i så fall ha varit i den äldsta delen av hotellhuset, det som låg i vinkel mot Storgatan. I så fall var det mycket nära till Westlings hus på Storgatan, där J. A. Westling och dottern Kerstin, som var något år äldre än Matilda, drev fotoateljé på 1890-talet.²

Det är ju inte omöjligt att Matilda Svensdotter Holmkvist hälsade på hos fotograferna Westling när hon lyckades få ledigt en stund, och att hon då fick möjlighet att lära sig fotografera. Det var ofta så det gick till när kvinnor lärde sig fotograferingens konst vid den här tiden; de fick delta som medhjälpare eller elever hos yrkesverksamma fotografer. Det var också vanligt att de,

liksom Kerstin Westling, ”ärvde” yrket efter fäderna. Om det inte var fotograferna Westling som invigde Matilda i fotograferings spännande ljuskonst, så kan det exempelvis ha varit Axel Aurelius. Det finns inga säkra belägg för någondera, för det finns ingen dokumentation, och dessutom var det så länge sedan att ingen minns något från den här tiden.

Matildas familj

Men kyrkoböckernas noteringar finns kvar, och i hushörsboken för 1891-96 står det att Karin Eriksdotter avled den 22 april 1894. Matilda började arbeta som tjänsteflicka hos hemmansägare Per Jansson i Skäggeberg, men i slutet av 1894 flyttade hon ut till Huseby hemman i Ingmår. Där bodde hon hos Sven Svensson och hans hustru Kajsa Nilsdotter samt barnen Emil, Olof Vilhelm och Elin Maria.

Elin Maria Svensdotter g. Oberg.

Vi började nu ana att detta var Matildas egna föräldrar som hon hade flyttat tillbaka till. Dessutom insåg en av undertecknade författare närstående person, Olle Gustafsson, att han var avlägset släkt med Matildas halvsyster Elin Maria. Olle erinrade sig också att Börje Stensler skrivit om Huseby hemman i sin forskning om Ingmårs historia, och där kunde vi läsa att Matilda var född i en backstuga på Husebymon, den s. k. ”Kuja”.³

Backstugorna var ett fenomen som hängde ihop med den lavinartade befolkningsökningen på landsbygden under 1800-talet, den som har ansetts bero på freden, vaccinet och potäterna. De mindre jordbruken kunde inte försörja de stora barnkullarna, och många blev tvungna att välja mellan att utvandra till Amerika, flytta till stan eller inrätta någon enkel form av boende på mark som de inte ägde men fick lov av markägaren att bebygga.

”Kuja” var den östligaste av fem backstugor på Husebymon, en ingrävd enrumstuga som hade använts som bostad av Matildas farfar och farmor, Sven Jonsson (f. 1812) och Maria Nilsdotter (f. 1813). De började på Husebymon som backstugusittare, benämndes sedan torpare vid laga skifte 1849 och undantagsägare några år senare. De fick fem söner, däribland Matildas far Sven som var född 1844. Han tog över stugan efter sina föräldrar, och bodde där med sin familj.

Sven Svensson hade arbetat som dräng på Björsholms Herrgård, och ingick där äktenskap 1865 med jämgamla Kajsa Nilsdotter, piga på samma gård. De fick fyra söner och tre döttrar mellan 1865 och 1883, varav Matilda föddes som nummer tre. Barnen flyttade med tiden iväg till Amerika, Stockholm, Göteborg och Malmö, och vid sekelskiftet 1900 var Sven och Kajsa ensamma i ”Kuja”. De kallade sig nu Holmkvist. Sven avled strax därefter och ”Kajsa i Kuja” levde ensam kvar till 1930, då hon flyttade till yngsta dottern Elin Maria som gift sig och bosatt sig i Göteborg. Kajsa dog 1934. Elin Maria, som syns på bilden härintill, levde till 1950. Tyvärr hade hon inga barn som vi kunde söka upp för mer information.

Ingmårs bygdeförening hade en studiecirkel hösten 2001, då man samlade in material om olika hemman i trakten. Bland annat tecknades en bild av ”Kuja” efter

PÄRMEN ASKERUDSBERGET

HANDSKRIVET MATERIAL
AV
BÖRJE STENSLER

22

Ingmårs Bygdeförening

Studiecirkel hösten 2001

Sidan 90
Bild 1 av ”Kuja”

Här är ”KUJA” tecknad efter
NÄRMASTE GRÄNSENS LÖNNER VÄRE
POTTER. DÄRINNEHJÄRNUHÄR VANDERLIG
OCH BODDIT TERNINGEN.
”RIKLIGT MED BLANDIG OCH
GÄTT TRING
STIGEN”

Tre fotografier tagna av Matilda Holmkvist i ateljen på Regeringsgatan 11. Reproducerade av fotograf Ulf Lundin/Kungliga Biblioteket. Fr v. Greta Westlund, ca 1910, Köpman Olof Brunzell, ca 1915, K.G.A. Sandström, ca 1909.

närboendes berättelser. Som framgår av bilden härintill såg ”Kuja” riktigt trevlig ut, även om det naturligtvis var mycket trångt och enkelt inrättat. Närmaste gran- nen Emma När Lars-Petters har berättat att det inne i stugan fanns spiselhäll, bord, stolar, soffa, säng, skåp, en byrå och trasmattor på golvet, och att det var rikligt med blommor och grönt kring stugan.⁴

Fotograf i Sunne 1896-1901

Från slutet av 1894 och ett par år framåt bodde Matilda omväxlande i Huseby och Sunne. Vad hon gjorde under den tiden, och hur hon försörjde sig är okänt, men från den 26 november 1896 och fram till den 18 januari 1901 står hon skriven som fotograf och hyresgäst i Skäggeberg, Sunne.

Först hyrde hon in sig hos Jan August Jansson och Johanna Katrina Persdotter i Skäggeberg. Vilket hus det handlar om framgår inte.⁵ Fram till och med år 1900 står hon fortfarande skriven som fotograf och hyresgäst i Skäggeberg, men det står inte vem hon hyrde av. Från början av 1901 står hon skriven hos husägaren och skräddaren Nils Johan Nordström. Därefter står det angående Matilda: Utflyttad till Stockholm 18/1 1901!⁶

Oj då! Varför flyttade hon till Stockholm? Var det för att huset brann, vilket Thyberg omtalade i ovan nämnda uppteckning, fast det kan ju ha hänt långt senare, eller var det för att fotoateljén inte lönade sig eller var det något helt annat skäl? Och skulle historien om Matilda Holmkvist sluta här? Det stod inte något i Sunnes kyrkoböcker om vilken församling i Stockholm som Matilda flyttade till, så nu visste vi inte hur vi skulle kunna leta vidare.

Fotograf i Stockholm 1901-1930

Men så ringde vi Stockholms Stadsmuseum och frågade om de kände till en fotograf Matilda Holmkvist, och det gjorde de! Hon fanns i deras register över fotografer, baserat på uppgifter från Stockholms adresskalendrar och det s. k. Rotemansarkivet. Det visade sig att Matilda Holmkvist från år 1909 var innehavare av en fotoateljé på Regeringsgatan 11 i Stockholm, Atelier Hedblom.

Det var väl en riktig solskenshistoria. Från fattig backstuga till egen fotoateljé på Regeringsgatan i Stockholm. I Rolf Söderbergs och Pär Rittsels bok *Den svenska fotografins historia 1840-1940* skriver författarna i kapitlet om porträttfotografen, vilket var vad Matilda Holmkvist ägnade sig åt, att en ateljé på Regeringsgatan hade Stockholms bästa läge. Det fanns en gyllene triangel som kunde dras ungefär mellan Gustaf Adolfs torg, Brunkebergs torg och Röda bodarna (nära Tegelbacken). Där på Freds-, Drottning-, Malmtors-, Norra smedje- och Regeringsgatan låg de ateljéer som gynnades av det högre ståndet och den besuttna medelklassen.⁷

Stadsmuseets register var dock inte fullständigt, och det var svårt att ta till sig informationen per telefon. Vi fick helt enkelt lov att åka till Stockholm för att söka vidare på Stadsmuseet, Stadsarkivet och Kungliga Biblioteket. Vid konsultation av KB:s kart- och bildsektion fann vi fina porträttfoton tagna av Matilda Holmkvist. Det var porträtt av män och kvinnor i olika åldrar, både i hel- och halvfigur, gärna tagna snett framifrån, med ansiktena belysta lite från sidan. Några exempel på Matildas porträtt syns här ovan.

På KB fanns också en förteckning över svenska porträttfotografer som visade att Atelier Hedblom tidigare

Ingången till Hedbloms fotografi- förstoringsateljé på Regeringsgatan 11. Foto: A. Malmström. Bilden tillhör Stockholms Stadsmuseum.

hade haft sin verksamhet förlagd till Götgatan 34 på Söder, och även denna ateljé måste vi naturligtvis söka information om.⁸ Särskilt som Matilda Holmkvist, enligt uppgifter i Rotemansarkivet, ett kompletterande befolkningsregister för Stockholm under den stora inflyttningen vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, hade flyttat till Söder när hon lämnade Sunne 1901.

Vi fann att hon först bodde på Folkungagatan 20 B, (fotograf, ogift, inneboende utan familj), senare samma år på Folkungagatan 20 C (fotograf, ogift, inneboende utan familj hos tunnbindaremästare-enkan Söderling) och från 1903 på Götgatan 38. Det vill säga alldeles i närheten av Götgatan 34, där Matilda Hedblom (fru, fotograf, född i Kristianstad 1871) och Oskar Hedblom (kamrer, född i Stockholm 1874) drev Södermalms Fotografiateljé från år 1901.⁹

Från 1906 var det Matilda Hedblom själv som stod för ateljén.¹⁰ Bland Stadsarkivets mantalsuppgifter fann vi att Matilda Holmkvist var anställd där, som fotografbiträde hos Matilda Hedblom på Götgatan 34. Sin bostad hade Holmkvist emellertid detta år flyttat till

Sibyllegatan, nära Östermalmstorg, där hon bodde fram till december 1910. Därefter var hon bosatt på Kungsholmen och senare centralt på Norrmalm.¹¹

Redan 1908 hade emellertid Matilda Hedblom flyttat sin ateljé till Regeringsgatan 11, och Matilda Holmkvist följde med. Men från 1909 stod Holmkvist själv som innehavare, i stället för Matilda Hedblom som inte ens stod med i adresskalenderns namnregister längre, trots att Oskar Hedblom fanns kvar där. Det är inte omöjligt att hon avlidit, fast hon knappt uppnått 38 års ålder. Matilda Holmkvist behöll firmabeteckningen, och på kartongerna till visitkort- och kabinettporträtten stod i fortsättningen "Atelier Hedblom, Inh. M. Holmkvist, Stockholm, Regeringsgatan 11". Hon hade också ett biträde, fröken Gurli Hellström.¹²

Ateljén på Regeringsgatan 11

I Svenska fotografins historia skriver Söderberg och Rittsel om ateljéerna i "den gyllene triangeln" runt Regeringsgatan, att de oftast var rymliga, placerade i vindsregionen och hade stora sneda glasfönster. Om någon av dessa attraktiva lokaler blev ledig kom snart en

Samma hus som på motstående sida. Vid början av 1900-talet, högst upp på vindsvåningen, mot Herkulesgatan, syns fotoateljéns stora fönster. Fotograf okänd. Bilden tillhör Stockholms Stadsmuseum.

kollega och övertog den.¹³ Så tycks också ha varit fallet på Regeringsgatan 11. Där hade Johannes Jaeger sin ateljé från 1864 till 1868, och efter honom hade hovfotograf Mattias Hansen sin ateljé där mellan 1869 och 1894. Från mitten av 90-talet och några år efter sekelskiftet 1900 hade Grohman & Eichelberg zinkografisk konstanstalt där, innan Matilda Hedblom flyttade in 1908.¹⁴

På bilden ovan ser vi ett foto från 1900-talets början. Det visar huset i hörnet av Regeringsgatan 11 och Herkulesgatan 1 där Matilda Holmkvist arbetade. Högst upp vid vindsvåningen syns ateljéns stora fönster som kunde ta in jämnt, fint ljus från norr, vilket gav fina fotografier. Huset hade en fasad i nyklassicistisk stil, tillkommen 1863 vid en påbyggnad av ett 1700-talshus, som i sin tur bestod av tre borgarhus från 1600-talet. I samma kvarter, på Regeringsgatan 9, byggdes 1911 ett "hypermodernt affärspalats – Stockholms första järnhaus – enligt allra modernaste amerikanska byggnadsprinciper", som det framställdes i *Nya Dagligt Allehanda* i januari 1911. År 1930 byggde man om huset på Regeringsgatan 11.¹⁵

Från och med året därpå står Atelier Hedblom inte längre kvar i Stockholms adresskalender. Förmodligen

har verksamheten lagts ner. Den kanske inte bar sig längre. Många fotoateljéer avvecklades under 1930-talets ekonomiska kris. Folk hade också börjat fotografera alltmer själva. Dessutom var Matilda Holmkvist nu drygt 60 år. År 1972 revs husen på Regeringsgatan 9 och 11 i samband med cityregleringen och arbeten för tunnelbanan. I dag är Regeringsgatan breddad, och ungefär där nr 11 låg förut finner vi i dag Gallerian som sträcker sig från Hamngatan ned utefter Regeringsgatan.

Matilda Holmkvist -en osynlig fotograf

Matilda Holmkvist var inte unik som kvinna för att hon valde att ägna sig yrkesmässigt åt fotografering. Redan i fotografins barndom, vid mitten av 1800-talet etablerade sig kvinnor på området, de flesta av dem som porträttfotografer eller landsbygdsfotografer, och vid slutet av 1800-talet utgjorde de kvinnliga fotograferna en betydande grupp. Kvinnornas etablering som fotografer underlättades av att lagstiftningen ändrades så att de från 1864 fick rätt att ta anställning utanför hemmet. Fotograf var också ett nytt yrke som inte var inmutat för män inom skråväsendet eller belastat med

könsbegränsande traditioner.¹⁶ Av Svenska Fotografernas Förbunds 540 medlemmar år 1899 var 179 kvinnor. Motsvarande siffror för 1920 var 480 medlemmar varav 166 kvinnor.¹⁷

Därutöver var många kvinnor aktiva som fotografbiträden, och arbetade, liksom Matilda Holmkvist, i andras namn.

Överhuvudtaget fick de kvinnliga fotograferna länge mycket liten uppmärksamhet inom fotohistorien. Särskilt de som arbetade med porträttfotografi. Deras verk gömdes i privata fotoalbum och de själva förblev osynliga.¹⁸ Detta är något som i högsta grad också har gällt för Matilda Holmkvist. Vi har inte ens lyckats hitta ett fotografi på henne själv!

Vi har letat på alla håll och följt alla tänkbara uppslag. I Sunne hembygdsförenings bildarkiv, på Värmlands Museum, på Stockholms Stadsmuseum och på Kungliga Biblioteket i Stockholm, i stockholmstidningarnas pressarkiv, på Svenska Fotografernas Förbund, på internet, ja överallt, men förgäves. Ingen bild på Matilda! Kanske är det porträttfotografens eviga lott, att det alltid är hon själv som håller i kameran! Vi är i alla fall glada att vi fick fram det vi fann. Fina fotografier av andra människor, en företagsam människa och ett fascinerande levnadsöde! ❀

PS.

Om någon läsare har bilder eller uppgifter om Matilda Svensdotter Holmkvist vore vi tacksamma att få ta del därav. Tel: 0565-310 30 eller 0565-920 88.

DS.

1) Språk och folkminnesarkivet, i Uppsala, acc.nr. 22514.

2) Ulf Dahlberg, *Byggnadshistorisk sammanställning öfver Sundsvik och Sunne del 5, Hotell Nilsson*.

3) Börje Stensler, *Ingmårs historia del 1A*, Huseby.

4) Handskrivet material (22) av Börje Stensler, Studiecirkel hösten 2001, Pärmen Askerudsberget, Ingmårs Bygdeförening, s. 90.

5) *Husförhållsbok för Sunne Församling 1891-96*, Skäggeberg 1601.

6) *Församlingsbok för Sunne Församling 1896-1900*, Skäggeberg 2079, samt *Församlingsbok för Sunne Församling 1901-1905*, Skäggeberg 2104

7) Söderberg, Rolf och Rittsel, Pär, *Den svenska fotografins historia 1840-1940*, Stockholm 1983, s. 48.

8) *Förteckning över svenska porträttfotografer i Kung. bibliotekets samlingar*, Kungl. Bibliotekets rapport nr 19, Stockholm, 1992, s. 4 och s. 6.

9) CD-skiva *Söder i våra hjärtan, Människor och miljöer i Stockholm 1870-1930*, Inkl. Rotemansarkivet för Södermalm 1876-1926.

10) Stockholms Stadsmuseums sammanställning: *Stockholmsfotografer enligt Adresskalendrarna 1840-1910*.

11) Stockholms Stadsarkiv, Uppgift till 1906 års mantalsskrivning i Stockholms stad, Verifikation till 24de rotens mantalslängd 1906, nr 3763, samt Rotemansarkivet, rote 4, häfte 4141 1906-1923, s. 17 rad 25.

12) *Adresskalender för Stockholm, Djursholms villastad samt övriga förstadssamhällen 1908* (s. 333 och s. 924) och 1909 (s. 337), samt Stockholms Stadsarkiv, verifikation nr 253 till 1912 års mantalsskrivning i Stockholms stad och Jakobs församling, kvarteret St. Per 8, hus nr 11 med adress nr 11 vid Regeringsgatan, rote 7.

13) Söderberg och Rittsel, 1983, s. 48.

14) Stockholms Stadsmuseums sammanställning: *Stockholmsfotografer enligt Adresskalendrarna 1840-1910*.

15) Stockholms Stadsmuseum, PM med anledning av rivning av byggnaderna på fastigheten kv St Per 8, Regeringsgatan 11 – Herkulesgatan 1, Fredrik Bedoire, Stockholm 27 mars 1972, samt "Vårt första järnhus – en kåk man inte river utan att darra på hand", Fredrik Bedoire, *Dagens Nyheter* 14 jan 1971.

16) Knappe, Gunilla, "Some Notes", *Women photographers – european experience*, Lena Johannesson, Gunilla Knappe, (eds.), Göteborg 2003, s. 9.

17) Johannesson, Lena, "Photo Exile". *On the European Experience and Women Photographers in Germany and Sweden, Women photographers – european experience*, Lena Johannesson, Gunilla Knappe, (eds.), Göteborg 2003, s. 36-37.

18) Dahlman, Eva, "Kvinnliga pionjärer osynliga i fotohistorien". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4 1993, s. 45.

Margits Olssons gåva

Enligt testamente och som sin yttersta vilja har framlidna Margit Olsson lämnat den storslagna gåvan av 200 000 kr till hembygdsföreningen att användas till tryckning av böcker och tidskrifter om hembygden.

Styrelsen

Sunne Bild- och Ljudarkiv 2004

Av Lars Wennberg

Bildarkivet

Sorg och bitterhet präglade hembygdsföreningen när beskedet kom i början av året om att pengar till driften vid Bildarkivet saknades. Den livliga verksamheten i Anneforsskolan tvingades att upphöra! Skolan kom således att stå tom och öde. Inga besökande minnesgoda fryksdalingar kunde hitta upp och delge sina minnen om de gamla fotografierna. Arbetsförmedlingen i Sunne och kommunens arbetsmarknadsenhet var obevekliga, trots upprepade påstötningar och vädjanden om bidrag.

Äntligen ok igen

Sommaren gick, men i september sa det klick! Ett glädjande telefonsamtal från arbetsförmedlingen förmedlade budskapet att hembygdsföreningen skulle få arbetskraft till Bildarkivet. Och det genast! Anställningarna skulle administreras av arbetsmarknadsenheten.

Den 17 september började Siv Myrén och Birgitta Larsson att arbeta på halvtid och Yvonne Winberg på heltid vid Bildarkivet i Anneforsskolan. Eftersom Siv och Yvonne tidigare hade sysslat med denna bildregistrering och inskanning tog arbetet fart genast. Fram till detta årsskifte har sammanlagt genom åren omkring 23.000 bilder lagts in i SOFIE-systemet. Förutom föreningens samling av negativ på glasplåtar har det kommit in bilder och negativ från privatpersoner. Föreningens stora, oräknade samlingar av mjuknegativ ligger fortfarande obehandlade. Inte heller har ännu diabilder och vykort blivit registrerade. Anställningarna går ut i mars, men som synes återstår oerhört mycket arbete.

Ljudarkivet

När undertecknad startade verksamheten, fick den namnet Sunne Bild- och Ljudarkiv. Planen var från början att även ta vara på den stora samling ljudinspelningar som sedan bra länge legat förborgad i arkivet. Nu öppnades plötsligt den möjligheten, då föreningen även fick ytterligare två personer till förfogande. Den 24 september började Lilian Lundén och Monika Zetterström att överföra de gamla rullbanden och kassetterna till det modernare mediet mini disk. (En inspelningsapparat för detta ändamål hade inköpts tidigare). I början av 1970-talet hade undertecknad fått hjälp av radiohand-

Bildarkivet

Sittande: Siv Myrén. Stående fr. v. Yvonne Winberg, Birgitta Larsson.

laren Gustaf Nilsson att överföra hembygdsföreningens stålband från början av 1950-talet, "Den talande tråden", till dåtidens (70-talets) moderna rullband.

Lilian och Monika erbjöds arbetsplats vid arbetsmarknadsenhetens syateljé på Verkstadsgatan, då lokaliteterna i Anneforsskolan inte var ändamålsenliga. Hittills har föreningens ca 60 ljudband kopierats. De flesta av dessa är inspelningar gjorda av undertecknad på 1970-talet, men rariteterna är 50-talsinspelningar, bl. a. av Linus Brodin. Nuvarande arbete består av överföring av de ca 35 ljudkassetter som finns i arkivet. Tilläggas kan att inspelningarnas innehåll i stor utsträckning antecknas. Lilian och Monika har anställning i sex månader.

Framtiden

Arbetena vid Bildarkivet och Ljudarkivet är oerhört viktiga insatser för bevarandet av Sunnes historia. Därför hoppas vi att denna verksamhet kan fortsätta till dess att den är slutförd, slutförd i den meningen att det "gamla lagret" av bild- och ljudmaterial har åtgärdats. Men slutförd blir den aldrig, då en hembygdsförenings arbete även består av att dokumentera nuet. ❀

Ljudarkivet

Fr. v: Lilian Lundén, Monika Zetterström.

Timbonäs 1937-38. Bakre raden fr v: Karl Nilsson, Rune Johansson, Helmer i Högda och Oskar Högberg. Främre raden fr v: Karin Lööf, Målarmästaren Gustav Olsson Gräsmark, Inga-Maja (mormor till Karin).

Karl Nilssons målerifirma 60 år

Av Pia i Bräcka

Fick lära sig allt om färg

Karl kom till Gettjärn 1944, då hade han gått i lära hos målar mästare Bertil Högberg i Högfors, Gräsmark i tre lärarika år och lärt sig jobbet från grunden. Läringslönen var 1.50 om dagen. Där fick Karl lära sig allt om hur man slipade och spacklade, tapetserade, blandade till färg och rörde till spackel av linolja, klister, krita och grönsåpa. 1945 vågade han ta steget och starta eget. Han köpte färger på kredit och fick jobb för att "folk trodde på en".

På 40-talet for han runt på landsbygden med sin begagnade lättviktare och målade egnahem åt skogsarbetarna på Billerud med rödfärg som blandades av järnvitriol, rågmjöl och rödfärgspigment. Färger och linolja hade Karl i en cykelkärra efter lättviktaren.

Första stora jobben

Första större jobb var att måla Gettjärns skola 1948 och då hade Karl skaffat läringar till hjälp. Därefter blev det målningsarbeten på hyreshusbyggen och i offentliga lokaler. Med tiden har Nilssons Måleri blivit specialister på att måla och renovera kyrkor. Med åren

har de kommit upp i ett 30-tal kyrkor målare har man genom åren rekryterat bl. a. från Nobelgymnasiet i Karlstad, och många av praktikanterna har sedan fått fast anställning.

Ekonomisk smäll

Som mest hade företaget 35 anställda. 1953 fick man ta emot en rejäl smäll när en byggmästare i Munkfors gick i konkurs och betalningen för jobbet i femton lägenheter uteblev. Men i övrigt har det gått bra. Och man har lärt av kriser och svårigheter.

– Vi började i liten skala, sparade och gnetade och byggde ut i långsam takt, berättar Karl. Innan vi vågade oss på det stora steget att starta eget tog Stina och jag oss en rejäl funderare. Bidrag och startbidrag eller lån på banken var inte att tänka på. Vi är övertygade om att det är tack vare att vi skyndade långsamt i början och rättade mun efter matsäcken, som vi klarat oss bra genom åren. Vi tog t. ex. inga stora lån, som man sedan tvingades betala av på i många år.

I Sunne kyrka. Bakre raden Fr v: Lars Nilsson, Lasse Lindqvist, Karl Nilsson, Anders Nilsson.
Framre raden Fr v: Olle Söderlind och Erik Samuelsson.

Måste lära sig arbeta

– Unga människor måste lära sig att arbeta för att komma någonstans, skall inte ha för mycket ekonomisk hjälp i början, är Stinas och Karls filosofi. Ta Lars vår son, han fick börja tidigt med att blanda färg, han var väl bara 14 år, han blandade i en gammal degmaskin. Färg av färgpigment som köptes i säckar och linolja, som köptes på licens i fat. För det fick han 10 öre kilot i betalning. För den som ville tjäna pengar fanns det alltid jobb i Nilssons källare, både för Lars och hans kompisar. Företaget är ett familjeföretag och sköts idag av sonen Lars Nilsson.

Arbetat utomlands också

Det är inte bara i Sverige K. Nilssons målerifirma har arbete. De har även utfört arbeten i Moskva i Ryssland, när Alfa Laval skulle öppna kontor där. Det hade nog Karl Nilsson från Gettjärn inte en tanke på när han gjorde sina första turer med sin lättviktare i bygderna i Fryksdalen. ❀

Personalia

Karl Ragnar Nilsson

Född 1/5 1919, Högfors, Gräsmark

Föräldrar Thyra och Oskar Nilsson, de fick tio barn.

Hustru, Stina Nilsson

Född 30/8 1924, Gettjärn

Föräldrar Elva och Edvard Nilsson, de fick åtta barn.

Stina och Karl Nilsson.

Byt värmesystem NU

VI HAR ALTERNATIVEN

SPANNMÅL • PELLETS • VED
VÄRMEPUMPAR • OLJA

VI FIXAR ALLT I

PANNRUM • BADRUM
TVÄTTSTUGA • KÖK

VI SÄLJER FÖLJANDE FABRIKAT

ECO-TEC • PELLEX • VEDSOL • BAXI
AUTOTERM • NIBE • PULSONEX • CTC

Butik och kontor öppet

Mån- Tis- & Torsdagar 16.15-18.00

SUNNE VVS & OLJESERVICE

Järnväggsgatan 8 686 30 Sunne
Tel. 0565-138 18, 070-661 38 19
Fax. 0565-135 65

www.helmia.se

*Behöver du
hyra bil?*

logga in på

www.helmia.se

Helmia Bil

Norrgårdsgatan 1, SUNNE

0565-74 40 00

Helmia Bil - bygger på förtroende

NAO
ENTREPRENAD AB
SUNNE

0565-127 19, 120 17

Mobil. Allan: 070-644 97 00

**OMBUD FÖR
NORSK HYDRO**

Järnbolaget

SUNNE	TORSBY	HAGFORS
0565-135 20	0560-120 40	0563-120 90

– Hem och Industri –

GÖR ETT BESÖK
HOS OSS
DET LÖNAR SIG

Bryggaregatan 3
SUNNE
Tel 0565-107 20

Ett 70-årigt familjeföretag

- Beställningstrafik
- Sällskapsresor, upp till 63 pers.
- Busslinjetrafik

Tel: 0565-921 22
0565-921 65
Fax: 0565-921 98

Stöpafors 343, 686 93 SUNNE

Allt inom Stål

Norrgårdsgatan 7
686 35 SUNNE

Tel 0565-71 17 90
Fax 0565-68 93 31

Elinstallation
Elgrossist
Service

Brårudsallén 8
686 24 SUNNE

Tel 0565-178 50
Fax 0565-178 65

Välkomna till
HEMBYGDSFÖRENINGENS
ÅRSMÖTE 2005

SUNNE

Söndag 6 mars kl. 15.00

Program:

Kl 15.00 Årsmötesförhandlingar

Kl 16.00 Underhållning av Håkan Larsson

Fryksände som spelar och berättar.

Vi bjuder på kaffe och smörgåstårter.

Styrelsen